

6. SUAUGUSIŲJŲ ŠVIETIMAS IR VYRESNIO AMŽIAUS ŽMONIŲ EDUKACIJA

Irena Žemaitaitytė

Įvadas

Ši vadovėlio dalis yra skirta aptarti suaugusiųjų švietimo ir mokymosi visą gyvenimą terminus, istorinę suaugusiųjų švietimo ir ypač neformaliojo suaugusiųjų švietimo raidą, teisinius suaugusiųjų švietimą reglamentuojančius dokumentus. Šiame skyriuje suminėtos institucijos, organizuojančios ir vykdančios vyresnio amžiaus asmenų edukaciją – trečiojo amžiaus universitetai, NVO, taip pat aptariami biografinio metodo ypatumai vyresnio amžiaus asmenų edukacijoje.

Viena svarbiausių šiuolaikinio gyvenimo ypatybių yra būtinybė nuolat mokytis: gyvenimo tempas greitėja, kažkada įgytos žinios ir gebėjimai greitai sensta, profesinėje veikloje ir asmeniniame gyvenime nuolat randasi įvairių naujovių, taigi reikia iš naujo mokytis šias naujoves pritaikyti kasdienėje veikloje. Pastaruosius kelis dešimtmečius nuolatinis suaugusiųjų švietimas, naujų žinių, įgūdžių ir gebėjimų siekis tapo vienu didžiausių Europos ir pasaulio švietimo iššūkių. 2022 metais Maroke vykusioje septintoje UNESCO konferencijoje buvo dar kartą akcentuota mokymosi visą gyvenimą kaip švietimo demokratizacijos idėjos svarba. UNESCO dokumentuose pabrėžiama, kad suaugusiųjų švietimo ir mokymosi visa gyvenimą tikslas – suteikti žmonėms reikiamų gebėjimų įgyvendinti ir realizuoti savo teises ir valdyti savo likimus. Tai skatina suaugusiųjų asmeninį ir profesinį tobulėjimą, aktyvesnį suaugusiųjų įsitraukimą į besimokančių bendruomenių, tvarios aplinkos kūrimą. Todėl tai tampa svarbia priemone mažinant skurdą, gerinant sveikatą ir gerovę, taip pat prisidedant prie tvarios besimokančios visuomenės. Strategijoje „Lietuva 2030“ mokymasis visą gyvenimą yra minimas kaip vienas pagrindinių veiksnių, užtikrinančių Lietuvos visuomenės pasirengimą

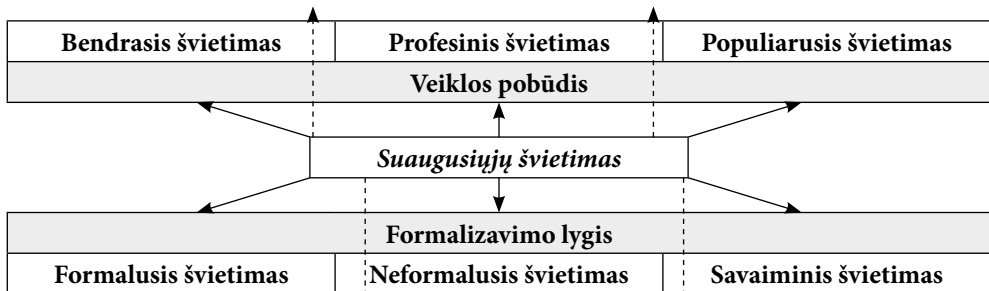
pasaulio kaitai, taip pat kaip galimybė kurtis besimokančiai visuomenei.

6.1 Suaugusiųjų švietimo samprata ir ypatumai

6.1.1 Suaugusiųjų švietimo apibrėžimai

Suaugusiųjų švietimo teorija, apimanti formalųjį, neformalųjį ir savaiminį (angl. *informal*) suaugusiųjų švietimą, siejama su Knowleso 1970 m. studija „Modernioji suaugusiųjų švietimo praktika“, kurioje autorius sujungė progresyvosios pedagogikos, raidos ir humanistinės psichologijos idėjas ir jas pavadino terminu *andragogika*. Knowlesas (1997) nurodė, kad *suaugusiųjų švietimo* terminas yra vartojamas mažiausiai trimis aspektais: 1) tai suaugusiųjų mokymosi procesas; 2) įvairių institucijų organizuota veikla, nukreipta į specifinius švietimo objektus; 3) socialinės praktikos sfera. Jo nuomone, tai visų individų, institucijų, asociacijų, turinčių ryšį su suaugusiųjų švietimu, socialinė sistema, suvokiama kaip darbas siekiant visuomeninių tikslų, tobulinant suaugusiųjų mokymosi medžiagą ir metodus, plečiant suaugusiųjų mokymosi galimybes ir keliant bendrą kultūros lygį. Tačiau tiek mokslinėje, tiek ir populiarioje literatūroje dažnai vartojami skirtingi apibrėžimai, nusakantys suaugusiųjų švietimą.

Aptariant skirtingus apibrėžimus svarbu juos susisteminti į schemą (6.1.1 pav.). Suaugusiųjų švietimas gali būti skirstomas pagal veiklos pobūdį ir formalizavimo lygį (Žemaitaitytė, 2007).



6.1.1 pav. Suaugusiųjų švietimo skirstymas pagal veiklos pobūdį ir formalizavimo lygį (Žemaitaitytė, 2007)

Pagal švietimo *veiklos sritį* suaugusiųjų švietimas yra skirstomas į bendrąjį švietimą (angl. *general education*), su darbu, profesine veikla susijusį švietimą (angl. *job-related education*) ir populiarųjį švietimą (angl. *popular education*). Bendrasis suaugusiųjų švietimas suteikia galimybę įgyti pagrindinį ar vidurinį išsilavinimą suaugusiųjų mokymo centruose ar eksternu. Bendrasis švietimas baigiamas egzaminais, kuriuos išlaikius asmeniui įteikiamas valstybės pripažintas diplomą. Profesinis, į darbą orientuotas suaugusiųjų švietimas leidžia įgyti specifinių žinių ir įgūdžių, taip pat naujų kvalifikacijų darbo vietoje arba suaugusiųjų švietimo institucijose. Populiarusis suaugusiųjų švietimas sudaro sąlygas ugdytis asmenybę, jos kūrybiškumą, talentą, iniciatyvumą ir socialinės atsakomybės jausmą. Populiarusis švietimas yra organizuojamas kursų, studijų ratelių ar kitomis formomis, tinkančioms asmenims, kurie mokosi.

Atsižvelgiant į *formalizavimo lygį* suaugusiųjų švietimas yra skirstomas į formalųjį švietimą (angl. *formal education*), neformalųjį švietimą (angl. *non-formal education*), savaiminį švietimą (angl. *informal education*). Terminai *liberalusis švietimas*, *populiarusis švietimas*, *liaudies švietimas*, *atvirasis švietimas* dažnai vartojami kaip neformaliojo suaugusiųjų švietimo sinonimai (Niemela, 1998; Marjomaki, 1998; Trečiokienė, 1999).

Lietuvos Respublikos švietimo įstatyme (2011) *formalusis švietimas* apibrėžiamas kaip „švietimas, vykdomas pagal Lietuvos Respublikos teisės aktų nustatyta tvarka patvirtintas ir įregistruotas švietimo programas, kurias baigus įgyjamas pradinis, pagrindinis, vidurinis arba aukštasis išsilavinimas ir (ar) kvalifikacija arba pripažįstama kompetencija, reikalinga įstatymų reglamentuojamam darbui ar funkcijai atlikti“; tai apgalvotas ir sistemingas žinių, gebėjimų ir požiūrių (akcentuojant žinias) perdavimas apibrėžta, tikslia ir struktūrizuota erdvės, laiko ir medžiagos forma, esant tokiai mokytojų ir mokinių kvalifikacijai, kuri yra būdinga mokymo procesui (Colletta, 1996).

2014 m. priimtame Lietuvos Respublikos Neformaliojo suaugusiųjų švietimo

ir tęstinio mokymosi įstatyme *neformalusis suaugusiųjų švietimas* apibrėžiamas kaip „asmens ir visuomenės interesus atitinkantis švietimas pagal įvairias neformaliojo suaugusiųjų švietimo poreikių tenkinimo, kvalifikacijos tobulinimo, papildomos kompetencijos įgijimo programas, teikiamas ne jaunesniems negu 18 metų asmenims“. Neformalusis švietimas yra asmens ir visuomenės poreikius atliepiantis mokymasis, lavinimasis ar studijos, kurias baigusiam neišduodamas valstybės pripažintas dokumentas, patvirtinantis išsilavinimo, tam tikros jo pakopos ar atskiro reglamentuoto modulio baigimą arba kvalifikacijos įgijimą. Neformalusis suaugusiųjų švietimas apima profesinei veiklai reikalingų žinių įgijimą, gebėjimų lavinimą ir tobulinimą, asmens bendrosios kultūros ugdymą. Neformalųjį suaugusiųjų švietimą gali vykdyti tiek ir švietimo institucijos (mokyklos, kolegijos, universitetai), tiek jis gali vykti ir už švietimo institucijų ribų (darbo vietoje) ir būti teikiamas įvairaus amžiaus žmonėms. Jis gali apimti švietimo programas, suteikiančias suaugusiesiems raštingumo pagrindų, svarbiausių žinių ir įgūdžių. Jis gali apimti profesinės kvalifikacijos tobulinimo programas. Neformalusis švietimas gali būti teikiamas darbo vietose, juo gali rūpintis visuomeninės organizacijos ir grupės, taip pat organizacijos, skirtos papildyti formaliąją švietimo sistemą (meno, muzikos, sporto veikla). Neformalusis švietimas dažniausiai susijęs su laisvalaikio užsiėmimais, kokios nors mokslo arba meno srities pomėgiais, siekiu plėsti kultūrinį akiratį arba įgyti žinių ir gebėjimų, būtinų buityje ar bendraujant; tai – savanoriškų organizacijų ir grupių švietėjiška veikla (Rogers, 1996; Dohmen, 1999).

Dažnai neformaliojo švietimo terminas prilyginamas liberaliojo švietimo terminui (angl. *liberal adult education*), kuris ir vartojamas. „Tarptautinių žodžių žodyne“ (<https://www.zodziai.lt/>) žodis *liberalus* reiškia „laisvą, tolerantišką pažiūrą“. Bosselearsas (1998) neformalųjį švietimą apibrėžia kaip sociokultūrinį švietimą, jį vadina liberaliuoju suaugusiųjų švietimu. Niemela (1998) pažymi, kad socialinis (politinis-etinis) švietimas yra trečioji didelė suaugusiųjų švietimo dalis

greta bendrojo ir profesinio švietimo, nurodo tris pagrindines liberaliojo suaugusiųjų švietimo reikšmes:

- 1) paspirtis demokratijai;
- 2) paspirtis lygybei;
- 3) pagarba pliuralizmui.

Nors visas švietimas yra demokratinio pobūdžio, vis dėlto demokratijos rėmimas visada buvo ypatingas liberalaus suaugusiųjų švietimo uždavinys.

Terminas „savaiminis švietimas“ apibrėžiamas kaip „savarankiškas mokymasis, kuris remiasi asmens iš įvairių šaltinių gaunamomis žiniomis ir jo praktine patirtimi“ (LR Švietimo įstatymo pakeitimo įstatymas, 2011); tai atsiktinis požiūrių, žinių, ir įgūdžių (akcentuojant požiūrius) perdavimas, kurio laiko, vietos ir medžiagos organizavimo modelis labai skirtingas (Colletta, 1996); tai – natūralus kiekvieną dieną vykstantis mokymasis, kuris nebūtinai yra iš anksto apgalvotas, todėl jo gali nepripažinti ir patys individai, papildantys savo žinias ir įgūdžius (Mokymosi visą gyvenimą memorandumas, 2001); tai veikla, kuri yra nestruktūrizuota, nesistemiška, vykstanti skirtingose vietose, kuriai priklauso žiniasklaida, švietimas darbo vietoje ir politikos srityje, žiniasklaidoje (Margheri, 1997); tai atviras, neplanuotas švietimas svarbiose gyvenimo ir darbo situacijose (Dohmen, 1999); tai idėjų apsikeitimo su kitais žmonėmis procesas, iš kurio gali kilti naujų idėjų ir žinių (Jarvis, 1996).

Dažnai vartojamas terminas „populiarusis suaugusiųjų švietimas“ (angl. *popular adult education*), „populiarus“ reiškia „visiems prieinamas, paplitęs, suprantamas“ (<https://www.zodziai.lt/>). Populiarusis švietimas ypač pabrėžia individualią iniciatyvą, kai turinys, tikslai ir mokymosi rezultatai priklauso nuo pačių besimokančių asmenų, o sprendimus, susijusius su mokymosi metodais ir formomis, gali pasirinkti asmenų, kurie mokosi, grupė (Andersson & Andersson, 1997); tai švietimas, sudarantis galimybes suaugusiam žmogui ugdyti savo asmenybę, talentą, kūrybiškumą, iniciatyvą, socialinę atsakomybę, taip pat įgyti žinių ir gebėjimų,

leidžiančių sėkmingai veikti sudėtingose gyvenimo ir darbo situacijose.

2001 metais vykusio „Mokymosi visą gyvenimą memorandumo“ svarstymo metu vis dažniau imta vartoti terminą „mokymasis visą gyvenimą“. Mokymasis yra vienas svarbiausių gebėjimų ir žmogaus gyvenimo apraiškų. Europos Sąjungos plėtojama mokymosi visą gyvenimą įgyvendinimo strategija akcentuoja, kad mokymasis visą gyvenimą reiškia, kad visą gyvenimą bus suteikiamos galimybės mokytis visoms amžiaus grupėms, o mokymosi procesas taps nuolatine veikla. Mokymosi visą gyvenimą idėja prasideda nuo mokymosi integravimo horizontaliai – šeimoje, bendruomenėje, studijuojant, dirbant, praleidžiant laisvalaikį, ir vertikalčiai – nuo gimimo iki senatvės (Longworth, 2007; Laal, 2012). Mokymosi visą gyvenimą memorandume (2001) mokymasis visą gyvenimą apibrėžiamas kaip visa mokymosi veikla, vykstanti visą gyvenimą, siekiant tobulinti žinias, įgūdžius ir kompetenciją asmeninėje, pilietinėje, socialinėje ir / arba su darbu susijusioje perspektyvoje. Linkaitytė ir Žilinskaitė (2008) mokymąsi visą gyvenimą vertina kaip dviejų paradigimų derinį, į kurį įsitraukia švietimas ir mokymasis. *Švietimas kuria mokymosi galimybes*, o mokymasis – procesas, kurio metu aktyvūs jo dalyviai naudojami sukurtomis galimybėmis. Mokymosi visą gyvenimą tikslas – suteikti antrą galimybę atnaujinti pagrindinius įgūdžius ir suteikti daugiau galimybių mokytis aukštesniu lygiu (Europos Komisija, 2010). Kaip nurodoma Europos bendradarbiavimo švietimo ir mokymo srityje strateginėje programoje („ET 2020“; EU cooperation in education and training, 2016) „mokymasis vieniems iš kitų – įkvepianti patirtis. Keitimasis idėjomis, tarpusavio mokymosi galimybių tyrinėjimas ir dalijimasis gerąja patirtimi yra inovacijų švietimo srityje pagrindas“ (Europos Komisija, 2010, p. 2). Teresevičienės (2001) nuomone, pats terminas „mokymasis visą gyvenimą“ atkreipia dėmesį į laiko dimensiją – į mokymąsi periodiškai arba nuolat. Tačiau taip pat būtina atkreipti dėmesį į mokymosi veiklos įvairovę, į tai, kad mokymasis yra veikla ir vaidmenys, kuriuos įvairiu metu ir įvairiose vietose galima keisti, kad mokymasis gali vykti ir vyksta

šeimoje, laisvalaikiu, bendruomenės gyvenime ir kasdieniame darbe. Greta mokymosi visą gyvenimą termino, vis aktyviau imamas vartoti naujas terminas „visaapimantis mokymasis“ (angl. *lifewide*), kuris labiau nukreiptas į mokymosi sklaidą – mokymąsi per visą gyvenimą visose srityse. Visaapimančio mokymosi terminas gali būti analizuojamas iš individo pozicijų teigiant, kad mokymasis gali būti tikslinis, apgalvotas, ir vykti vadovaujant iš išorės (darbo vietos reikalavimai) arba savivados rezultate (dėl karjeros, dėl įdomumo). Mokymasis taip pat gali būti atsitiktinis, neapgalvotas ir tada jis gali būti planuojamas, bet nėra pagrindinis tikslas (dėl socialinio poreikio), taip pat jis gali įvykti visiškai to neplanuojant, pavyzdžiui, dėl atsitiktinio įvykio arba kilti iš gyvenimo patirties, būti susijęs su gyvenimo rutina žmogui gyvenant, senstant ir mokantis iš savo patirties. Mokslininkų nuomone (Teresevičienė, 2001; Pires, 2009; Laal, 2012; Žemaitaitytė, 2017), atsitiktinis mokymasis gali tapti tiksliniu arba nukreipti į tikslinį mokymąsi. O tikslinis mokymasis visada turi atsitiktinio mokymosi elementų.

Taigi apibendrinant galima teigti, kad mokymasis visą gyvenimą apima institucijų, organizacijų ir visuomenės teikiamas galimybes mokytis ir individo tobulėjimą, jo pastangas tobulinti savo žinias, gebėjimus, kompetencijas.

6.1.2 Suaugusiųjų švietimo raidos prielaidos: istoriniai aspektai

Suaugusiųjų švietimo Lietuvoje pradžia siejama su XIX a. viduryje vyskupo M. Valančiaus pradėtu organizuoti beraščių žmonių švietimu. Kilęs iš liaudies, nors ir ėjęs aukštas Žemaičių vyskupo pareigas, bet su ja nenutraukęs ryšių, M. Valančius labai rūpinosi liaudies švietimu. Jam rūpėjo du pagrindiniai dalykai: mokyti žmones rašto ir ugdyti jų krikščionišką moralę. Todėl prie bažnyčių buvo steigiamos mokyklos. Po 1863 m. sukilimo jas uždarius, buvo mokoma slaptai (Žemaitaitytė, 2007). M. Valančius buvo ir pirmasis Lietuvos švietėjas, iškėlęs suaugusiųjų laisvalaikio problemą, kuri XIX a. viduryje įgijo socialinę prasmę. Suvokdamas, kad dora ir kultūra gali skleistis tik blaivaus žmogaus sąmonėje,

M. Valančius skatino vyskupijos kunigus steigti blaivybės draugijas, kurioms 1858 m. priklausė pusė milijono gyventojų ir kurių skaičius nuolat didėjo (Trečiokienė ir Kuprys, 1998). Vyskupo Valančiaus pradėta veikla buvo tęsiama ir po jo mirties.

XX a. pradžioje, 1906 m. buvo priimtose „Laikinos taisyklės dėl draugijų ir sąjungų“, kurios sudarė galimybes kurti profesines sąjungas, kultūros ir švietimo draugijas, kitas organizacijas. Lietuvių inteligentija, susirūpinusi tautos švietimo ir kultūros kūrimu ir plėtojimu, ėmė steigti lietuvių švietimo draugijas. 1911 m. Vilniaus gubernijoje buvo 27, Kauno gubernijoje – 17 švietimo draugijų, kurias vienijo tautinio atgimimo idėja, siekimas ugdyti krašto kultūrą ir skleisti švietimą gimtąja kalba (Pukienė, 1994). Reikšmės formuojant nacionalinę savimonę turėjo lietuvių rašytojų A. Baranausko, M. Pečkauskaitės, J. Tumo-Vaižganto ir kitų autorių kūriniai, kurie buvo spausdinami įvairiuose periodikos leidiniuose. Prieš Pirmąjį pasaulinį karą buvo leidžiama apie 50 laikraščių ir žurnalų lietuvių kalba. Dalis jų – 19 – buvo leidžiami Vilniuje, Kaune, Seinuose (Rusijos imperijai priklausančiose teritorijose), 12 – Mažojoje Lietuvoje (Klaipėdoje, Tilžėje), 19 – lietuvių emigrantų kolonijose Jungtinėse Amerikos Valstijose ir Anglijoje (Šalčius, 1917).

Pirmojo pasaulinio karo metais prasidėjęs švietimo ir kultūros pakilimas ypač sustiprėjo Lietuvai įgavus politinę nepriklausomybę. Tuo metu reikėjo karių, valdininkų, mokytojų, teisininkų, todėl buvo stengiamasi kurti visavertį švietimo institucijų tinklą. Buvo steigiamos pradinės, aukštesniosios, specialiosios ir aukštosios mokyklos, ypač susirūpinta suaugusiųjų švietimu, nes, 1923 m. Lietuvos gyventojų surašymo duomenimis, raštingų gyventojų buvo 67,36 proc. (*Informacinė knyga*, 1932). 1924–1927 m. ryškiausia kultūros ir mokslo populiarinimo forma buvo liaudies universitetai. Pirmąjį – Motiejaus Valančiaus vardo – universitetą įkūrė V. Kudirkos švietimo draugija, kiek vėliau buvo įkurtas keliaujantis „Pavasario“ sąjungos universitetas. Įvairios organizacijos tokius universitetus

steigė ne tik didesniuose Lietuvos miestuose, bet ir provincijoje (maždaug 35 kaimo vietovėse). Liaudies universitetai turėjo švietimo ministro patvirtintą statutą, kuriame buvo apibrėžta jų paskirtis: Liaudies universitetas yra viešoji mokykla, turinti tikslą bendromis dėstytojų ir suaugusiųjų besimokančiųjų pastangomis siekti visapusiško proto ir jausmų lavinimosi (Žemaitaitytė, 2007). Šiam tikslui pasiekti Liaudies universitetas organizavo viešas, visiems prieinamas įvairių mokslo ir meno sričių paskaitas, sudarė atskirus kursus tiek bemoksliams, tiek ir atskiroms mokslų šakoms ar jų grupėms specialiai studijuoti. Stengtasi tenkinti įvairius klausytojų poreikius mokslo ir meno srityse. Liaudies universitetuose buvo dėstoma lietuvių kalba ir literatūra, gamtos mokslai, filosofija, menas, sportas. Užsiėmimus vedavo aukštųjų mokyklų dėstytojai, visuomenės veikėjai, dvasiškiai. Aktyviai liaudies universitetų veikloje dalyvavo visa vietos šviesuomenė. Liaudies universiteto klausytoju galėjo tapti kiekvienas asmuo, kuriam buvo daugiau kaip 16 metų. Prie universitetų taip pat buvo steigiami kursai ir žemdirbiams. Suaugusiųjų švietimą paveikė ir Kultūros sąjunga, taip pat Meno kūrėjų draugija, organizavusios parodas, įvairiose kaimo vietovėse rinkusios meno kūrinius, dainas, tautosaką, įtraukusios nemažą Lietuvos gyventojų dalį į meno saviveiklą. 1924 m. pradėtos organizuoti Dainų ir šokių šventės, kurių tradicija puoselėjama iki šių dienų. Aktyvus švietimas vyko liaudies bibliotekose, kurių tinklą sudarė 135 viešosios bibliotekos ir apie 900 mažų bibliotekų, išlaikomų įvairių organizacijų (*Mokykla ir gyvenimas*, 1929). Tarpukariu gana gausi buvo įvairių sričių periodinė spauda. Pirmuoju Lietuvos Respublikos dešimtmečiu buvo leidžiami 4 dienraščiai, daugiau kaip 10 žurnalų, antologijų, mokslo darbų. Antruoju dešimtmečiu periodinių leidinių dar pagausėjo: atsirado įvairių sričių savaitraščių, žurnalų, almanachų, pagausėjo mokslo raidą atspindinčių leidinių (Bukauskienė, 1995). Suaugusiųjų švietimo klausimais to meto spaudoje rašė S. Šalkauskis, J. Laužikas, A. Maceina, Vydūnas, G. Petkevičaitė-Bitė, P. Slavėnas, K. Binkis, A. Nemickis, Baidotas ir kiti. Jie nagrinėjo Skandinavijos šalių,

Anglijos, Vokietijos suaugusiųjų švietimo sistemas, liaudies universitetus pabrėždami jų svarbą kultūriniam, politiniam ir ekonominiam tautos gyvenimui, akcentuodami suaugusiojo žmogaus lavinimąsi, kuris vyksta ugdantis savarankišką veiklą ir mąstymą, dorovinius pagrindus (Baidotas, 1931). „Šiais laikais masių švietimas yra pagrindinė tautos stiprinimo priemonė <...> Gyvenimas jau yra tiek susikomplicavęs ir praturtėjęs visokių naujenybių, kad iniciatyva ir sumanumas pasidarė būtini kiekvienam žmogui, net ir kukliausioje socialinėje padėtyje“ (Slavėnas, 1938). Žmogus mokosi skaitydamas knygas, žurnalus, lankydamas parodas, muziejus, stebėdamas gyvenimo reiškinius, bendraudamas su kitais žmonėmis, dalydamasis savo išpūdžiais ir patirtimi. Galima sakyti, kad visą žmogaus gyvenimą trunka nuolatinis ir savaiminis mokymasis (Slavėnas, 1938).

1940 m., po Lietuvos okupacinio įjungimo į TSRS sudėtį, visuomeninė situacija turėjo įtakos ir suaugusiųjų švietimui. Švietimo sistemoje išsivyravo partinio valstybinio valdymo sistema ir komandinis darbo stilius, lemiamas funkcinio ir valdytojiško kolektyvinio darbo pobūdžio, buvo ribojama savivalda, asmens laisvė (Trečiokienė ir Kuprys, 1998). Nors visa to meto veikla buvo labai ideologizuota, vis dėlto atskiros asmenybės, žadinusios tautinį sąmoningumą, skleidusios pažangias mokslo, meno naujoves, sugebėjo išsaugoti nacionalinę tautos kultūrą. Nuo 1976 iki 1981 metų Vilniuje, gydytojo Antano Kutorgos bute kaip savišvietos mokykla gyvavo neoficialus Antano Strazdelio universitetas. Jis buvo įkurtas keleto jaunų žmonių, tik ką baigusiu aukštąsias respublikos mokyklas, iniciatyva. Šio universiteto lankytojų skaičius nebuvo pastovus, tačiau juos visus vienijo rūpinimasis savo krašto ateitimi, priešinimasis kultūrinei ir politinei prievartai, nacionalinės savimonės ugdymas ir išsaugojimas. Vienas iš šios mokyklos auklėtinių Baronas (1996) teigia, kad šios mokyklos atsiradimas kartu buvo ir atsakymas į tai, koku keliu Lietuva turi siekti laisvės ir nepriklausomybės – tai švietimo, kultūros kėlimo ir visuomenės demokratėjimo kelias.

1985 m. prasidėjęs visuomenės politinės modernizacijos procesas lėmė ir

pokyčius Lietuvoje: 1988 m. sukuriamas nacionalinio išsivadavimo judėjimas „Sąjūdis“, o po dvejų metų, 1990 m., atkuriamą Lietuvos valstybę. 1990 m. Lietuvai atkūrus nepriklausomybę, keitėsi politinė, ekonominė visuomenės sistema, prasidėjo integravimosi į demokratinių valstybių bendriją procesas, tai kėlė naujus reikalavimus ir suaugusiųjų švietimui. Pažangios suaugusiųjų švietimo sistemos, paremtos teisiniais dokumentais, sukūrimas tapo visuomeninės svarbos uždaviniu, nes suaugusiųjų švietimo potencialo išnaudojimas – pagrindinis sėkmės garantas sprendžiant aktualias šiuolaikinės Lietuvos problemas (Žemaitaitytė, 2007).

6.1.3 Suaugusiųjų švietimo teisinis reglamentavimas Lietuvoje

Suaugusiųjų švietimo Lietuvoje įstatyminę bazę sudaro Lietuvos Respublikos Konstitucija, įstatymai, Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimai (poįstatyminiai aktai), jos įgaliotų institucijų (ministerijų ir kt.) norminiai aktai ir kiti teisiniai dokumentai.

Pagrindinis valstybės ir jos piliečių teises ir pareigas, valstybinę struktūrą nustatantis dokumentas yra Lietuvos Respublikos Konstitucija (1992), kurios 41 straipsnis teigia, kad mokymasis valstybinėse ir savivaldybių bendrojo lavinimo, profesinėse ir aukštesniosiose mokyklose yra nemokamas, o iki 16 metų privalomas. Taip pat aukštasis mokslas yra prieinamas visiems pagal kiekvieno žmogaus gebėjimus. Deklaruojama teisė į bet kokią dalyvavimą švietime (teisė skleisti informaciją), tik reikalaujama, kad tai nekenktų sveikatai ir moralei. Specialių nuorodų į suaugusiųjų švietimą Konstitucijoje nėra.

2011 m. priimtas Lietuvos Respublikos švietimo įstatymas reglamentuoja švietimo sistemos sandarą, švietimo įstaigų (išskyrus aukštąsias mokyklas) veiklos ir valdymo pagrindus. Įstatymo 16 straipsnis įteisina suaugusiųjų švietimą. Įstatyme apibrėžiama, kad suaugusiųjų švietimo paskirtis – sudaryti sąlygas asmeniui mokytis visą gyvenimą, tenkinti pažinimo poreikius, tobulinti įgytą kvalifikaciją,

įgyti papildomų kompetencijų. Suaugusiųjų švietimas gali būti teikiamas kiekvienam jį pasirinkusiam asmeniui, ne jaunesniam kaip 18 metų. Švietimo įstatyme rašoma, kad detaliau „Neformalųjų suaugusiųjų švietimą nustato Lietuvos Respublikos neformaliojo suaugusiųjų švietimo įstatymas“ (šiuo metu galiojantis 2014 m. Neformaliojo suaugusiųjų švietimo ir tęstinio mokymosi įstatymas).

2011 m. priimtas Lietuvos Respublikos specialiojo ugdymo įstatymas nustato vienos iš specialiojo ugdymo sistemos dalių – suaugusiųjų švietimo organizavimo – principus, o 3 straipsnyje apibrėžiamas specialiųjų poreikių suaugusiųjų švietimas, kaip kultūrinis ir reabilitacinis specialiųjų poreikių asmenų ugdymas, skatinantis asmenybę tobulėti ir sudarantis prielaidas veiksmingesniam socialiniam prisitaikymui.

Suaugusiųjų švietimo sistemai reglamentuoti yra skirtas Lietuvos Respublikos Neformaliojo suaugusiųjų švietimo ir tęstinio mokymosi įstatymas, priimtas Seime 2014 m. Pirmasis Lietuvos Respublikos Neformaliojo suaugusiųjų švietimo įstatymas buvo priimtas 1998 metais. Šis įstatymas buvo priimtas anksčiausiai iš visų trijų Baltijos šalių, tuo Lietuva tuo metu labai didžiavosi.

Neformaliojo suaugusiųjų švietimo ir tęstinio mokymosi įstatymas (2014) reglamentuoja neformalųjų suaugusiųjų švietimą ir tęstinį mokymąsi, jų sandaros, organizavimo ir finansavimo pagrindus. Įstatyme, atsižvelgiant į valstybės vykdomą kryptingą mokymosi visą gyvenimą plėtros politiką, suformuluoti šie neformaliojo suaugusiųjų švietimo ir tęstinio mokymosi tikslai:

- a) tenkinti savišvietos poreikius;
- b) lavinti kūrybines galias ir gebėjimus;
- c) įgyti ir tobulinti bendrąsias ir profesines kompetencijas;
- d) tapti aktyviu demokratinės visuomenės nariu.

Trečiajame šio įstatymo straipsnyje apibrėžiami pagrindiniai neformaliojo suaugusiųjų švietimo ir tęstinio mokymosi principai:

- 1) kontekstualumas – neformalusis suaugusiųjų švietimas ir tęstinis mokymasis yra glaudžiai susiję su krašto ūkinės, socialinės, mokslinės ir kultūrinės

raidos kontekstu, kartu su juo atsinaujina ir atitinka nuolat kintančias visuomenės reikmes;

- 2) lygios galimybės – neformalusis suaugusiųjų švietimas ir tęstinis mokymasis yra socialiai teisingi, užtikrina asmenų lygias teises ir galimybes, nepaisant lyties, rasės, tautybės, kalbos, kilmės, socialinės padėties, tikėjimo, įsitikinimų ar pažiūrų, amžiaus, lytinės orientacijos, negalios, etninės priklausomybės, religijos; kiekvienam asmeniui jie laiduoja švietimo ir tęstinio mokymosi prieinamumą, sudaro sąlygas tobulinti turimas kompetencijas, kvalifikaciją ar įgyti naujų kompetencijų;
- 3) tęstinumas – neformalusis suaugusiųjų švietimas ir tęstinis mokymasis lanksčiai reaguoja į pokyčius ir perima gerąją patirtį, sudaro sąlygas mokyti visą gyvenimą;
- 4) veiksmingumas – neformaliuoju suaugusiųjų švietimu ir tęstiniu mokymusi siekiama kokybiškų rezultatų sumaniai ir taupiai naudojant turimus išteklius, taikant įvairias neformaliojo suaugusiųjų švietimo ir tęstinio mokymosi organizavimo formas, nuolat analizuojant, vertinant ir planuojant veiklą, remiantis veiksminga vadyba – tinkamais ir laiku priimamais sprendimais.

2014 m. priimtame Neformaliojo suaugusiųjų švietimo ir tęstinio mokymosi įstatyme ypatingas dėmesys skiriamas teisinių garantijų įgyvendinimui, suteikiant įgimtą kiekvieno individo teisę visą gyvenimą ugdyti savo asmenybę, laiduoti asmeniui galimybę įgyti žinių ir gebėjimų, atrasti naujų gyvenimo prasmų, skatinti ne tik gerinti profesinius įgūdžius, bet ir kurti prasmingą laisvalaikį, būti aktyviu savo šalies nariu. Įstatyme numatyta stiprinti suaugusiųjų švietimo koordinavimą šalies ir savivaldybių lygiu, savivaldybėse paskirti suaugusiųjų švietimo koordinatorius, įtvirtinti suaugusiųjų pedagogo-andragogo profesiją. Informuojant ir konsultuojant visuomenę apibrėžtas ir didesnis savivaldybių vaidmuo, tai neabejotinai turėtų paskatinti aktyvesnę tiek institucijų, tiek ir atskirų asmenų įsitraukimą į neformaliojo suaugusiųjų švietimo organizavimą ir vykdymą. Taip pat daugiau dėmesio numatyta skirti ir trečiojo amžiaus universitetų veiklai, sykiu

įgyvendinant įstatymą siekiama diegti ir naujus suaugusiųjų švietimo finansavimo modelius.

Valstybės švietimo strategijos 2003–2012 metų nuostatuose (Lietuvos Respublikos Seimo 2003 m. liepos 4 d. nutarimas Nr. IX-1700) išryškinama švietimui tenkanti misija: padėti asmeniui įgyti profesinę kvalifikaciją, atitinkančią šiuolaikinių technologijų, kultūros ir asmeninių gebėjimų lygį, ir sudaryti sąlygas mokytis visą gyvenimą – nuolat tenkinti pažinimo poreikius, siekti naujų kompetencijų ir kvalifikacijų, kurių reikia individo profesinei karjerai ir gyvenimo įprasminimui. Užtikrinant švietimo plėtotės efektyvumą ir darną siekiama savivaldybėms ir apskritims perduoti didelę dalį atsakomybės ne tik už bendrąjį lavinimą, bet ir už profesinį mokymą, specialųjį ugdymą, tęstinį suaugusiųjų mokymąsi. Dokumente teigiama, kad turi būti sukurta lanksti ir atvira švietimo struktūra, jungianti bendrąjį ugdymą, studijas, formalaus, neformalaus mokymosi ir savišvietos formas į bendrą švietimo erdvę.

Mokymosi visą gyvenimą užtikrinimo strategijoje, patvirtintoje švietimo ir mokslo ministro bei socialinės apsaugos ir darbo ministro 2004 m. kovo 26 d. įsakymu Nr. ISAK-433/A1-83, buvo atkreiptas dėmesys į bendrųjų gebėjimų svarbą ir reikmę juos ugdyti suaugusiųjų mokymosi aprėptyje. Šis dokumentas, nors ir jau senokai priimtas, atliepia Europos Sąjungos 2018 m. Tarybos rekomendaciją „Dėl bendrųjų mokymosi visą gyvenimą gebėjimų“. Dokumentuose pažymima, kad bendrųjų gebėjimų įgijimas palengvina integraciją į darbo rinką tiek turintiems profesinę kvalifikaciją suaugusiesiems, tiek jos neįgijusiems asmenims. Suaugusiųjų mokymasis tampa grindžiamas bendradarbiavimu, individualybės, asmeninių savybių ir socialinių gebėjimų plėtra. Nors bendrųjų gebėjimų ugdymas yra profesinio rengimo ir tęstinio profesinio mokymosi prioritetas, tačiau šis ugdymas pabrėžiamas visoje švietimo sistemoje, neišskiriant ir bendrojo lavinimo mokyklų, universitetų, kitų institucijų. Ugdant bendruosius gebėjimus ypač daug galėtų prisidėti nevyriausybinės organizacijos. Mokymosi visą gyvenimą

užtikrinimo strategijoje akcentuojama, kad neformalaus ir savaiminio mokymosi pripažinimo sistemos ir metodų kūrimas Lietuvoje dar beveik neprasidėjo. Suaugusieji, neįgiję pagrindinio išsilavinimo, bet turintys profesines kompetencijas, įgytas dirbant ar savarankiškai mokantis, yra vertinami pagal formalias jaunimui sukurtas taisykles. Jų patirtis nėra vertinama ir pripažįstama. Neformalaus ir savaiminio mokymosi pripažinimo sistemos nebuvimas mažina mokymosi prestižą, sunkina darbuotojų santykius su darbdaviais, mažina konkurencingumą darbo rinkoje. Šios sistemos tikslas būtų įvertinti individo pasiekimus ir paskatinti jį siekti naujų kvalifikacijų.

Lietuva yra nemažai pasiekusi švietimo prieinamumo srityje. Atliepiant į Europos Komisijos komunikatą „Suaugusiųjų mokymasis: mokytis niekada nevėlu“, 2008 metais patvirtinta nauja Mokymosi visą gyvenimą užtikrinimo strategija, kuri atliepia ir Lietuvos ūkio plėtros iki 2020 metų ilgalaikės strategijos projekte keliamus strateginius prioritetus. Formuojant ekonominę politiką orientuojamasi į kokybiško užimtumo ir investicijų į žmoniškąjį kapitalą augimą, fizinės, finansinės ir socialinės infrastruktūros, taip pat mokslo, technologijų ir inovacijų plėtrą, šalies makroekonominio stabilumo užtikrinimą. Mokymosi visą gyvenimą užtikrinimo strategijoje pabrėžiama, kad konkurencinga ekonomika, žinių visuomenės plėtra ir socialinės atskirties prevencija lemia poreikį ne tik įgyti darbo rinkai reikalingą kvalifikaciją, bet ir galimybes kelti kvalifikaciją, tobulintis ar esant būtinybei persikvalifikuoti. Darbuotojų kvalifikacija tampa vis svarbesniu kriterijumi, apibūdinančiu darbo jėgos pasiūlą. Būtina paminėti, kad Strategijoje pirmą kartą išryškinta ir kita svarbi suaugusiųjų švietimo sritis – neformalusis neprofesinis suaugusiųjų švietimas, kuris yra svarbus ne tik užimtumui ar ekonominei gerovei pasiekti, bet ir socialinei sanglaudai, aktyviam pilietiškumui, individų asmeninei gerovei plėtoti.

Kitas svarbus dokumentas plėtojant neformalųjį suaugusiųjų švietimą Lietuvoje buvo Neformaliojo suaugusiųjų švietimo plėtros 2014–2016 metų veiksmų

planas (LR švietimo ir mokslo ministro įsakymas, 2014), kurio tikslas – sukurti mokymosi visą gyvenimą pasiūlos ir paklausos sistemą, kuri sudarytų sąlygas suaugusių asmenų socialinei ir darbinei įtraukčiai, aktyviam pilietiškumui ir asmeniniam tobulėjimui. Veiksmų plane užsibrėžta sudaryti sąlygas suaugusiems asmenims įgyti bendrąsias kompetencijas ir formuoti jų teigiamas mokymosi visą gyvenimą nuostatas, plėtoti formaliojo ir neformaliojo švietimo paslaugas; sudaryti palankias mokymosi visą gyvenimą paslaugų plėtros sąlygas profesinio mokymo įstaigose ir aukštosiose mokyklose, sukurti tolygią finansinių ir teisinių paskatų sistemą, sudarančią palankesnes sąlygas suaugusiųjų dalyvavimui mokymosi visą gyvenimą veiklose. Nors ne viską, kas buvo užsibrėžta, pavyko visiškai įgyvendinti, vis dėlto veiklų tęstinumui užtikrinti 2016 m. Lietuvos Respublikos Vyriausybė priėmė Neformaliojo suaugusiųjų švietimo ir tęstinio mokymosi 2016–2023 metų plėtros programą, kurios pagrindu siekiama sukurti ir išplėtoti neformalųjį suaugusiųjų švietimą ir tęstinį mokymąsi užtikrinančią ir prieinamą, socialiai teisingą švietimo sistemą Lietuvoje, atitinkančią atviroje pilietinėje visuomenėje, darbo rinkoje veikiančio asmens ir visuomenės poreikius.

Būtina akcentuoti, kad strateginiuose Lietuvos švietimo sritį reglamentuojančiuose dokumentuose nuolat pabrėžiama būtinybė plėtoti mokymosi visą gyvenimą sistemas, didinti suaugusiųjų mokymosi galimybių prieinamumą ir skatinti mokymosi visą gyvenimą įvairovę. Siekdama plėtoti neformaliojo suaugusiųjų švietimo paslaugas ir pritaikyti jas visuomenės ir darbo rinkos poreikiams, Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministerija 2014 ir 2015 metais skelbė neformaliojo suaugusiųjų švietimo programų finansavimo konkursus, nustačiusi, kad prioritetinės veiklos – mokymosi visą gyvenimą paslaugų plėtra regionuose, darbo rinkai reikalingų suaugusiųjų bendrųjų kompetencijų ugdymas ir neformaliojo suaugusiųjų švietimo paslaugų plėtra formaliojo švietimo mokyklose.

Mokymasis visą gyvenimą yra vienas iš Valstybinės švietimo 2013–2022 m. (Lietuvos Respublikos Seimo nutarimas, 2013) ir „Lietuva 2030“ (Lietuvos

Respublikos Seimo nutarimas, 2012) strategijų prioritetų. Dokumentuose teigiama, jog siekiama, kad visuomenė taptų veikli, solidari, nuolat besimokanti, o kiekvienas asmuo – atviras kaitai, kūrybingas ir atsakingas. Būtina turtinti neformaliojo švietimo mokymosi aplinką, plėsti neformaliojo švietimo paslaugų spektrą ir įvairovę, įtraukiant kultūrinę saviraišką ir kūrybingumą, paramą savanorystės iniciatyvoms. Organizuoti edukacinę pilietinę veiklą, asmenybės saviugdą visoje šalyje, plėtoti įvairias jos organizacines formas skatinant mokymosi visą gyvenimą paslaugų kokybę, taip pat įvairovę ir kuriant lanksčią neformaliojo suaugusiųjų švietimo prieinamumo sistemą.

2014–2020 m. Nacionalinėje pažangos programoje (Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimas, 2012) išskiriamas būtinumas daugiau dėmesio skirti dirbantiems asmenims ir socialinę atskirtį patiriantiems vyresnio amžiaus asmenims, susiejant lėšas su besimokančiojo poreikiais, diegti neformaliojo švietimo kokybės užtikrinimo sistemą. Strateginiame šalies dokumente „Lietuva 2030“ išsikeltas tikslas sukurti veiksmingą mokymosi visą gyvenimą sistemą, kuri savo veikloje efektyviai pritaikytų informacinius ryšius ir naujų technologijų galimybes (Lietuvos Respublikos Seimo nutarimas, 2012). Vis dėlto, Statistikos departamento duomenimis, 2020 m. besimokančių suaugusiųjų gyventojų dalis Lietuvoje sudarė 7 proc. Tuo metu bendras Europos Sąjungos vidurkis buvo 11,3 proc. Pagal šį rodiklį Lietuva užima 23-ią vietą tarp 35 šalių. Valstybinėje švietimo 2013–2022 metų strategijoje buvo iškeltas siekinys iki 2022 m. besimokančių suaugusiųjų dalį padidinti iki 12 proc. Ir nors nuo 2014 m. Lietuvoje fiksuojamas rodiklio augimas (iki 2019 m. jis padidėjo 1,9 procentinio punkto), suaugusiųjų dalyvavimas mokymosi veikloje vis dar laikomas nepakankamu (Strata, 2020).

Aptarti įstatymai ir nutarimai atspindi pažangią nuostatą dėl neformaliojo suaugusiųjų švietimo Lietuvoje kaip svarbią mokymosi visą gyvenimą sistemos visuomenėje dalį ir suteikia platesnes galimybes jo plėtojimui.

Savitikros klausimai

1. Koks pagrindinis formaliojo ir neformaliojo suaugusiųjų švietimo skirtumas?
2. Kokie Lietuvos dokumentai reglamentuoja suaugusiųjų švietimą?

Literatūra

1. Andersson, I., & Andersson, S. (1997). *A sociocultural analysis of innovative learning: Somali refugees' construction of societal knowledge*. Linköping University.
2. Baidotas, L. (1931). Liaudies auklėjimo pagrindai. *Vairas*, Nr. 9.
3. Baronas, J. (1996). *Padidinkim gėrio sumą žemėje*. Vilnius: VPU.
4. Bosseleers, L. (1998). *Non-formal adult education in Belgium*.
5. Bukauskienė, T. (1995). *Lietuvos mokykla ir pedagoginė mintis*. Vilnius: Leidybos centras.
6. Colletta, N. J. (1996). *Formal, nonformal and informal education*. In A. Tuijnman (ed.), *International encyclopedia of adult education and training* (pp. 22–27). Oxford: Pergamon Press.
7. Dohmen, G. (1999). Lifelong Learning for all: Innovative perspectives of continuing education. *Lifelong Learning in Europe*, 4(2), 154–158.
8. *EU cooperation in education and training (ET 2020)*. (2016). Eur-Lex. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=LEGISSUM%3Aef0016>
9. Europos Komisija. (2010). *Komisijos komunikatas 2020 m. Europa: Pažangaus, tvaraus ir integracinio augimo strategija*. KOM(2010) 2020 galutinis, Briuselis. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/?uri=CELEX%3A52010DC2020>
10. Jarvis, P. (1996). The Public Recognition of Lifetime Learning. *Lifelong Learning in Europe*, 96(1), 10–17.
11. Knowles, M. (1997). *Quando l'adulto impara. Pedagogia e andragogia*. Milano: FrancoAngeli.
12. Laal, M. (2012). Benefits of lifelong learning. *Procedia – Social and Behavioral Sciences*, 46, 4268–4272.

13. Lietuvos Respublikos Konstitucija. (1992). *Valstybės žinios*, 1992, Nr. 33-1014 (1992-11-30). <https://www3.lrs.lt/home/Konstitucija/Konstitucija.htm>
14. Lietuvos Respublikos Seimo 2012 m. gegužės 15 d. nutarimas Nr. XI-2015 dėl Valstybės pažangos strategijos „Lietuvos pažangos strategija „Lietuva 2030“ patvirtinimo. *Valstybės žinios*, 2012-05-30, 61-3050. <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.425517>
15. Lietuvos Respublikos Seimo 2013 m. gruodžio 23 d. nutarimas Nr. XII-745 dėl valstybinės švietimo 2013–2022 metų strategijos patvirtinimo. *Valstybės žinios*, 2013-12-30, Nr. 140-7095. <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.463390>
16. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2012 m. lapkričio 28 d. nutarimas Nr. 1482 dėl 2014–2020 m. Nacionalinė pažangos programos patvirtinimo. *Valstybės žinios*, 2012-12-11, Nr. 144-7430. <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.439028>
17. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2016 m. balandžio 6 d. nutarimas Nr. 347 dėl Neformaliojo suaugusiųjų švietimo ir tęstinio mokymosi 2016–2023 metų plėtros programos patvirtinimo. TAR, 2016-04-12, Nr. 8676. <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/b7f45490007711e6bf4ee4a6d3cdb874?jfwid=f4nne5tdt>
18. LR švietimo ir mokslo ministro 2014 m. spalio 9 d. įsakymas Nr. V-893 dėl Neformaliojo suaugusiųjų švietimo plėtros 2014–2016 metų veiksmų plano patvirtinimo. TAR, 2014-10-13, Nr. 14016. <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/2eb63400531c11e485f39f55fd139d01?jfwid=-1bwp3hggzx>
19. LR Švietimo įstatymo pakeitimo įstatymas, 2011 m. kovo 17 d., Nr. XI-1281. *Valstybės žinios*, 2011-03-31, Nr. 38-1804. <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.395105>
20. Linkaitytė, G. M., ir Žilinskaitė, L. (2008). Suaugusiųjų švietimo vystymosi vadybos prielaidos ir perspektyvos Lietuvoje. *Acta Paedagogica Vilnensia*, 21, 138–148.
21. Longworth, N. (2007). *Mokymosi visą gyvenimą praktika: Švietimo kaita XXI amžiuje*. Vilnius: Kronta.
22. Margheri, C. (1997). *Educazione degli adulti*. Roma: EdUP.

23. Marjomaki, V. (1998). *Non-formal education in the folk high schools. Responding to the challenges of a changing world: An overview of liberal adult education in Finland*. Finnish Adult Education Association.
24. *Mokymosi visą gyvenimą memorandumas*. (2001). http://www.lssa.smm.lt/lt/wp-content/uploads/2014/06/Memorandumas_2001.pdf
25. *Mokymosi visą gyvenimą strategija*. (2008). *Valstybės žinios*, 2008-10-23, Nr. 122-4647 <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.329216>
26. Neformaliojo suaugusiųjų švietimo ir tęstinio mokymosi įstatymas. (2014). TAR, 2014-07-22, Nr. 10429. <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/ce0399a00cd411e497f0ec0f2b563356>
27. Niemela, S. (1998). *Liberal adult education as a school for democracy. Responding to the challenges of a changing world: An overview of liberal adult education in Finland*. Finnish Adult Education Association.
28. Pires, A. L. O. (2009). Higher education and adult motivation towards lifelong learning. *European Journal of Vocational Training*, 46(1), 129–150.
29. Rogers, A. (1996). *Teaching adults*. Buckingham, Philadelphia: Open University Press.
30. Strata. (2020). *Mokymasis visą gyvenimą. Įpročiai, patrauklumas, barjerai, naudos suvokimas*. <https://strata.gov.lt/images/tyrimai/2020-metai/svietimo-politika/20200108-MVG.pdf>
31. Šalčius, M. (1917). *Dešimt metų tautinio – kultūrinio darbo Lietuvoje (1905–1915)*. Chicago.
32. Slavėnas, P. (1938). Švietimo uždaviniai Lietuvoje. *Židinys*, Nr. 4.
33. Teresevičienė, M. (2001). *Mokymosi visą gyvenimą edukologinės dimensijos* [Habilitacinis darbas, Vytauto Didžiojo universitetas]. <https://www.lituanistika.lt/content/10236>
34. Trečiokienė, E. (1999). *Vokietijos ir Danijos atvirasis suaugusiųjų švietimas* [Daktaro disertacija, Vilniaus pedagoginis universitetas].
35. Trečiokienė, ir E., Kuprys P. (1998). *Lietuvos suaugusiųjų žmonių demokratinis švietimas*. Vilnius, 1998
36. Žemaitaitytė, I. (2007). *Neformalusis suaugusiųjų švietimas: plėtros tendencijos dabartinėje Europoje*. Vilnius: MRU.

37. Žemaitaitytė, I. (2017). Non-formal adult education in Lithuania. In *Society. Integration. Education: Proceedings of the scientific conference* (vol. 2, pp. 577–585). Rezekne: Rezekne Academy of Technologies.

6.2 Edukacinės veiklos organizavimas vyresnio amžiaus asmenims

Švietimas, kultūra suteikia formą ir turinį žmogaus laisvalaikio veiklai šiuolaikinėje visuomenėje; ji yra dvasinio tobulėjimo šaltinis. Pasak Pauliukevičiūtės ir Raipos (2010), socialinė kultūros funkcija yra labai svarbi, ji formuoja visuomenės narių elgesį, nubrėžia jų vertybių sistemą. Lemme (2003) nurodo, kad kultūra ne tik konstruoja vertybes, prielaidas ir lūkesčius, bet ir daro įtaką individualiam požiūriui ir sprendimų priėmimo procesams. Kultūra apibrėžia žmogaus galimybes ir ribas, veikia pasaulėžiūrą, kuri savo ruožtu įrėmina tikrovės reiškinius. Kultūra suteikia galimybių individo saviugdų procesui, garantuoja gyvenimo pilnatvės ir socialinės sanglaudos galimybes, ugdo dvasinę būseną, savarankiškumą, suteikia vyraujančias vertybes. Mokslininkų (Zuzevičiūtė ir Teresevičienė, 2010; Leliūgienė ir kt., 2011; Žemaitaitytė, 2016) nuomone, ugdymo ir kultūros negalima atskirti nuo abipusio aktyvaus mokymosi, normų ir vertybių įsisavinimo, bendrų kultūrinių interesų identifikavimo, kultūrinių ekskursijų, meninės veiklos rėmimo. Edukacinė veikla, kurią vykdo vyresnio amžiaus žmonių globos įstaigose dirbantys socialiniai darbuotojai, suteikia vyresnio amžiaus suaugusiems galimybę būti socialiai aktyviems ir teikti individualią pagalbą. Jarvisas (2012) suaugusiųjų švietimą vyresniame amžiuje traktuoja kaip svarbų aspektą apibrėžiant gyvenimo kokybę ir prasmę vyresniame amžiuje, skatinant rūpintis savimi ir dalyvauti bendruomenės gyvenime. Vyresnio amžiaus žmonių laisvalaikis, praleistas su draugais, kaimynais ir giminaičiais, palaiko fizines ir kognityvines funkcijas, kurios tiesiogiai susijusios su teigiamomis emocijomis ir jų stabilumu, teigiamu savęs vertinimu (Jankūnaitė ir Naujanienė, 2012). Kuzmickienės (2011)

teigimu, laisvalaikio praleidimo būdai yra asmeninė individo teisė, kuria naudodamasis individas atskleidžia savo požiūrį į vertybių sistemą. Planuojant edukacinę veiklą, organizuojant vyresnio amžiaus žmonių laisvalaikį, reikia atsižvelgti į jų poreikius, nes kiekvienas vyresnio amžiaus žmogus turi mėgstamas veiklos rūšis ir pats sprendžia, kiek laiko ir energijos skirti šiai veiklai. Vieni domisi tik viena veiklos rūšimi, kiti savo laiką, įgūdžius ir žinias paskirsto kelioms veiklos rūšims: išitraukia į darbą ir dalyvauja kelių bendruomeninių organizacijų veikloje, daug laiko praleidžia su šeima ir dirba visuomeninį darbą, domisi menais, teatru, knygomis, muzika. Staniulevičienės (2002) nuomone, laisvalaikis gali būti traktuojamas kaip saviugdosa, patirties, harmonijos, laimės, savirealizacijos šaltinis. Černius (2006) pabrėžia, kad kūrybinėje veikloje dalyvaujančių vyresnio amžiaus žmonių gyvenimo kokybė gerėja. Kuo ilgiau vyresnio amžiaus žmonės išlieka aktyvūs, užsiėmę, tuo laimingesnė jų senatvė. Miežytės-Tijušienės ir Bulotaitės (2012) atlikti tyrimai taip pat patvirtina, kad socialinis aktyvumas leidžia vyresnio amžiaus žmonėms geriau valdyti emocinį disbalansą, o tai teigiamai veikia jų psichologinę būklę. Taigi socialinio aktyvumo palaikymas leidžia stiprinti ryšius su kitais žmonėmis ir priimti paramą. Vyresnio amžiaus žmonės, gaudami socialinę globą ar persikeldami į socialinės globos įstaigas, gali sąmoningai vengti naujų socialinių kontaktų, kurie lemtų draugystę, abipusį priėmimą ir sprendimus palaikyti tokius kontaktus (Orlova, 2014).

Dauguma socialinių darbuotojų, dirbančių vyresnio amžiaus asmenų globos namuose ir dienos centruose, pripažįsta, kad pagrindiniai jų organizacijų tikslai vis dažniau siejami ne tik su socialinės ir sveikatos priežiūros paslaugų teikimu, kuris, be abejo, sudaro didelę jų darbo dalį, bet ir su globotinių aktyvinimo per švietimo, kultūrinę ir laisvalaikio veiklą. Atlikti tyrimai (Žalimienė, 2007; Jankūnaitė ir Naujanienė, 2012) leidžia teigti, kad didėjantis vyresnio amžiaus žmonių skaičius suteikia postūmį kurti naują, palankesnę aplinką, teikti įvairias paslaugas stacionariose ir bendruomeninėse įstaigose ir centruose. Lietuvos socialiniai

darbuotojai šiandien rūpinasi ne tik socialinių paslaugų vyresnio amžiaus žmonėms įvairove organizuodami ir koordinuodami edukacines programas. Bendradarbiaudami su įstaigomis ir įmonėmis, atliekančiomis edukacinę (kultūrinę, laisvalaikio) funkciją, socialiniai darbuotojai tampa edukacinių programų iniciatoriais ir kūrėjais. Mokslininkai (Leliūgienė, 2003; Žemaitaitytė, 2016) išskiria šiuos socialinių darbuotojų vaidmenis gerontologijoje organizuojant socialinę veiklą: vertintojo vaidmuo – nustatyti vyresnio amžiaus žmonių polinkius, poreikius ir interesus, pažinti jų laisvalaikio raidos tendencijas ir skirtingos laisvalaikio veiklos ypatumus; įgalintojo vaidmuo – stengtis sudominti vyresnio amžiaus suaugusius asmenis naujomis laisvalaikio ir edukacinės veiklos formomis, skatinti jų aktyvumą; tarpininko vaidmuo – padėti plėtoti socialinius ryšius edukacinės veiklos metu; konsultanto vaidmuo – padėti įveikti kylančius sunkumus, atkreipti dėmesį ir parodyti empatiją kaip socialinis darbuotojas; kūrėjo vaidmuo – vykdyti projektų įgyvendinimą, taip dažnai daro socialiniai darbuotojai; siūlyti edukacines programas, kurios leistų vyresnio amžiaus suaugusiems asmenims realizuoti save, įsitraukti į veiklą, skatinančią individualų bendradarbiavimą, mokymąsi, sveikatos priežiūros pagalbą. Greta minėtos socialinio darbuotojo funkcijų specifikos gerontologijoje, jo funkcijas lemia socialiniai pokyčiai, žmonių santykių problemos, žmogaus įgalinimas siekti gerovės, pagalba gerinant žmogaus gyvenimo kokybę.

Vyresnio amžiaus asmenų švietimą vykdančios organizacijos. Vyresnio amžiaus suaugęs asmuo dalyvauja suaugusiųjų švietime skatinamas poreikio pažinti, siekdamas lavinti intelekto ir kūrybos galias, siekdamas didesnio socialinio pripažinimo, daugiau bendrauti, atskleisti save. Toks suaugusysis nori mokytis daugiau vedamas saviugdos tikslų. Mokymasis, kaip labiausiai individualizuota pažinimo veikla, padeda ugdyti visapusišką, harmoningą asmenybę, įsitvirtinti jai visuomenėje (Žemaitaitytė, 2022). Skirtingi mokymosi paslaugų teikėjai turi padėti asmeniui, kuris mokosi. Mokymasis turi būti suprantamas labiau kaip

holistinė patirtis negu atskiros formalios dalys, kurias asmuo įgyja per savo gyvenimą. Mokymosi visą gyvenimą sistemoje vietos turi rasti visi įvairaus amžiaus žmonės. Jų galimybės nevienodos, skirtingi ir poreikiai: įgyti žinių, įgyti arba patobulinti profesinę kompetenciją, praplėsti socialinį arba kultūrinį išprusimą. Norint patenkinti tokius įvairius poreikius būtina infrastruktūros įvairovė, tai – ugdymo ir įvairaus lygio švietimo institucijos, bibliotekos, įvairios kultūros įstaigos, nevyriausybinės organizacijos.

Deja, Lietuvoje dar išlikusi nuostata vertinti švietimą, suteikiantį formalią kvalifikaciją, įtvirtinamą tam tikru diplomu, o švietimas, kuris remiasi asmenine besimokančiojo iniciatyva ir susijęs su kultūriniu, asmens tobulėjimu, dažnai net neįvardijamas kaip švietimas. Teresevičienės (1999) teigimu, „mes linkę neįvertinti ar švietimo veiklai nepriskirti, taip pat nekaupiti statistinių duomenų apie švietimą, susijusį su žmogaus asmeniniu tobulėjimu, kuris remiasi individualia piliečių iniciatyva, ir aiškiai prisidedančiu prie nuolatinio mokymosi apimties plėtros“ (p. 115). Aktyviai visuomenės švietime dalyvauja kultūros centrai, muziejai, klubai, teatrai. Lietuvos statistikos departamentas (2021) skelbia, kad Lietuvoje veikė 106 muziejai, 634 kultūros centrai, 3,5 tūkstančio suaugusiųjų meno kolektyvų, kurie surengė 38,4 tūkst. koncertų ir kitų renginių. Ypač aktyviai vyresnio amžiaus suaugusiųjų švietimą vykdo bibliotekos. Lietuvos statistikos departamento duomenimis, Lietuvoje veikia 2304 bibliotekos, kuriose bendras skaitytojų skaičius viršija 1 mln. 38 tūkstančius.

6.2.1 Biblioteka kaip švietimo institucija

Šiuolaikinės bibliotekos veikla suprantama kaip daugialypė švietimo, laisvalaikio, kultūros, informacijos ir rekreacijos institucija bendruomenėje. Siekiant užtikrinti kokybišką prieigą prie informacijos išteklių svarbus bibliotekų bendradarbiavimas ir vietiniuose, ir platesniuose bendravimo tinkluose, įsisavinant ir plečiant informacijos gavimo ir apdorojimo technologijas. Todėl biblioteka savo

misija ir veiklos funkcijomis ir ypatumais yra daugialypė socialinė institucija, atvira ir atliepanti tiek nuolatinius besikeičiančios visuomenės poreikius, tiek ir pačios įstaigos vidinius pokyčius. Kirtiklienė (2008) nurodo, kad bibliotekų veiklai įtakos turėjo ne tik Lietuvos teisės aktai ir priimtose programose, bet ir besikeičiantis visuomenės modelis ir gyvenimo įpročiai. Atliepiant keliamus bibliotekų tikslus jau nebepakanka turėti vien biblioteką, kurioje yra fondai, ir laukti, kol kas nors jais pasinaudos. Iš pasyvios ir pagalbinę funkciją visuomenėje atliekančios institucijos biblioteka virsta aktyvia socialinio gyvenimo dalyve (Evans ir Ward, 2003; Petuchovaitė, 2004).

Nors yra susiformavusios ir gyvuojančios bibliotekų tradicijos, vis dėlto jų raida atskleidžia, kad gebėjimas prisitaikyti prie besikeičiančių visuomenės poreikių, rinkos ir ypač naujų technologijų yra būtina bibliotekos egzistavimo sąlyga. Bibliotekų modernizavimo pagrindas, net būtina pažangios plėtros sąlyga yra veiksminga partnerystė su vietos savivaldybe (Petuchovaitė, 2004; Lamanauskienė, 2006). Sėkmingai dirbančių bibliotekų partnerystė apima partnerystę su vietos savivaldos institucijomis, taip pat dalyvavimą kitų institucijų ir individų tinkluose. Lietuvos viešųjų bibliotekų sistema apima 60 savivaldybių viešųjų bibliotekų su 1340 filialų ir penkias apskričių bibliotekas (www.stat.gov.lt). Administravimo teisė, palikta savivaldai, sudarė galimybes plėtoti ir viešųjų bibliotekų valdymo decentralizaciją. Išplėtoti viešieji ryšiai leidžia išlaikyti tikslingus santykius su visomis biblioteka suinteresuotomis grupėmis, formuoti realų bibliotekos veiklos ir galimybių įvaizdį, atliepti organizacijų ir bendruomenės poreikius.

Bibliotekos edukacinė funkcija dažnai suprantama ir analizuojama kaip funkcinio raštingumo – tiek vaikų, tiek ir suaugusiųjų – ugdymas ir skaitymo viešinimas. Tradiciškai raštingumas buvo suprantamas kaip asmens rašymo, skaitymo ir skaičiavimo gebėjimai ir siejamas su mokykla ir švietimu. Tačiau pastaraisiais dešimtmečiais vis populiarsnė tampa Naujojo raštingumo (angl. *New Literacy*) kryptis, kai raštingumas yra traktuojamas kaip daugialypis reiškinys, itin

pabrėžiant jo socialinį ir funkcinį aspektus, t. y. raštingumu laikomi asmens gebėjimai vykdyti raštingumo veiklą siekiant patenkinti tam tikras socialines funkcijas visuomenėje (Tamošiūnaitė, 2013). Wagnerio ir Kozma (2005) nuomone, informacinėje visuomenėje raštingumas apima jau ne tik teksto supratimą, bet ir gebėjimus naudojantis informacinėmis komunikacinėmis technologijomis, rasti, analizuoti, vertinti informaciją ir taikyti ją sprendžiant problemas ir kuriant naujas žinias. Todėl imtas vartoti terminas „informacinis raštingumas“, kurį dažniausiai linkstama apibūdinti kaip „gebėjimą rasti, įvertinti ir naudoti įvairią informaciją, mokėjimą mokytis, supratimą ir žinojimą, kaip informacija esti organizuota“ (Glosienė, 2006, p. 186). Mokslininkai (Feist ir McDougall, 2013; Tomczyk, 2010) pabrėžia, kad naujųjų technologijų įtaka žmonijai yra įvairialypė: ji siejama ir su materialinių, ir su dvasinių vertybių kūrimu, socialine-kultūrine aplinka. Kaip jau buvo minėta, tarpasmeniniai ryšiai ir užimtumas yra labai svarbūs vyresnio amžiaus žmonių pasitenkinimo gyvenimu socialiniai veiksniai. Skaitytojų ugdymas – tai kryptinga bibliotekų ir skaitytojų bendra veikla formuojant ir tobulinant skaitytojo asmenybę, skatinant skaitymo efektyvumą (Samėnas, 1995). Visuomenė, suprasdama informacijos ir komunikacijos svarbą, siekia kuo daugiau gyventojų įtraukti į bibliotekos veiklą, kryptingai ugdyti kvalifikuotus skaitytojus. Nors biblioteka ir nėra pajėgi viena spręsti šį uždavinį (ne visi gyventojai yra bibliotekų skaitytojai), tačiau, Samėno (1995) nuomone, bibliotekos yra viena svarbiausių grandžių ugdant skaitytojus, kadangi turi gausiausių išteklių ir galimybes veikti skaitymo turinį ir pobūdį, taip pat yra neformalaus bendravimo vieta.

Europos Komisija 2012-uosius metus buvo paskelbusi Europos vyresnių žmonių aktyvumo ir kartų solidarumo metais, atkreipė dėmesį į globalų visuomenės senėjimo reiškinį ir jo pasekmes. Europos Komisija paskatino Europos Sąjungos šalis gilintis į globalaus visuomenės senėjimo reiškinį, žvelgti į jį kaip į visuomenės neišnaudotą galimybių sritį. Skatinant vyresnio amžiaus žmonių aktyvumą užimtumo, dalyvavimo visuomenės gyvenime srityse ir, didinant jų savarankiško

gyvenimo galimybes, siekiama ne tik labiau atskleisti vyresnio amžiaus žmonių indėlį visuomenei, bet ir sudaryti sąlygas, užtikrinančias jiems dalyvavimą visuomenės gyvenime ir sujungiant skirtingas kartas. Šių tikslų siekiama plečiant ir vyresnių žmonių funkcinį raštingumą tiek Europos Sąjungos, tiek nacionaliniu lygmeniu. Įgyvendinant įvairias programas ir projektus, bibliotekose vyresnio amžiaus žmonėms sudaromos galimybės lavinti kompiuterinius ir skaitmeninius įgūdžius ir taip plėsti savo funkcinį raštingumą, skatinamas jų aktyvumas, užimtumas, dalyvavimas visuomenės gyvenime.

6.2.2 Trečiojo amžiaus universitetai

Susidomėjimą suaugusiųjų švietimu, ypač vyresnio amžiaus suaugusiųjų, lėmė didėjantis vyresnio amžiaus žmonių skaičius pasaulyje. 1970 metų pabaigoje pirmą kartą buvo prabilta apie vyresnio amžiaus žmonių švietimo aktualijas, o 1971 m. Tulūzoje (Prancūzija) įkurtas pirmasis trečiojo amžiaus universitetas (*Le Universita' della Terza Eta', University of the Third Age*). Florenzano (2002) teigimu, jo įkūrėjas Pierre'as Vellasas neįsivaizdavo, kad netrukus šis reiškinys išplis visuose pasaulio žemynuose ir šios veiklos šūkis bus „niekuomet nenumesti mokytis“. Florenzano nuomone, tai neįvyko atsitiktinai, iš vienos sėkmingos nuojautos, kurią paskatino idėja, kuri visada buvo aiški gerontologams (gerontologija – mokslas apie organizmų senėjimą) – individų poreikis užsiimti laisvu laiku veikla, nukreipta į asmens vystymąsi, laisvalaikio plėtrą. Pavadinimas „Trečiasis amžius“ kilo iš S. de Beauvoir knygos pavadinimo „Trečiasis amžius“. Šis žodžių junginys pakeitė žodžius „senas“ ar „pagyvenęs“ (kurie turėjo neigiamą atspalvį) ir suteikė naują reikšmę šiam gyvenimo periodui.

Jarviso (1996) teigimu, trečiojo amžiaus universitetas nėra įprastas universitetas (neturintis universitetinės teritorijos), greičiau tai – didėjanti savanoriška asociacija, teikianti neformalųjį suaugusiųjų švietimą savo nariams, taip pat suteikianti jiems galimybę susiburti į įvairių interesų grupes, mokytis ir mokytis

vieniems iš kitų. Pagrindinis principas tas, kad jame gali bet kas mokytis ir bet kas gali mokytis; užsiėmimai organizuojami tam tikrose vietose ir nėra sertifikuojami. Trečiojo amžiaus universiteto idėja paplito visame pasaulyje ir tapo tarptautiniu judėjimu.

Greitai augantis vyresnio amžiaus žmonių skaičius atspindi istorinio precedento neturintį socialinį fenomeną. Pagal JTO prognozes 2025 m. pasaulyje šią populiaciją sudarys daugiau kaip 1 milijardas žmonių (18 proc. visų gyventojų) (Bajorūnienė ir kt., 2010). Remiantis Eurostato (2015) prognozėmis, ateinančiais dešimtmečiais gyventojų senėjimas tęsis sparčiais tempais – iki 2080 m. vyresnių nei 65 metų amžiaus žmonių dalis išaugs iki 30 proc. visos Europos Sąjungos gyventojų (Gierszewski ir Kluzowicz, 2021). Šios prognozės neaplenkia ir Lietuvos, todėl svarbu ieškoti įvairių problemos sprendimo būdų. Lietuvos statistikos departamento (2021) duomenimis, 2020 metais vyresnio amžiaus žmonių (65 metų ir vyresnių) buvo net 556 400 ir tai sudarė 19,9 proc. visos populiacijos. Dėl šios priežasties visuomenėje atsiranda nauji iššūkiai ir nauji poreikiai. Suaugusiųjų mokymas(is) tampa viena iš galimybių spręsti šias visuomenės problemas: vyresnio amžiaus žmonių užimtumo didinimą, prisitaikymą prie kintančios aplinkos, kvalifikacijos įgijimą, kėlimą arba keitimą. Trečiojo amžiaus universitetai padeda socialiai pažeidžiamai grupei tapti visaverčiais visuomenės atstovais, tobulėti, rasti bendraminčių, stiprinti fizinę, psichinę ir socialinę būseną.

Trečiojo amžiaus universitetas (TAU) yra neformaliojo suaugusiųjų švietimo institucija, padalinys arba programa, teikiantys vyresnio amžiaus asmenų neformalųjį švietimą ir tęstinį mokymąsi, tenkinantys jų žinių ir kompetencijos plėtotės ir kultūrinius poreikius. Lietuvoje trečiojo amžiaus universitetai susiformavo palyginti neseniai (nuo 1995 metų buvo įkurtas vienas trečiojo amžiaus universitetas ir iki 2008 metų buvo įkurti dar aštuoni universitetai fizinių asmenų iniciatyva). Tik po 2008 metų situacija pasikeitė ir universitetai pradėti steigti savivaldybių, kitų universitetų iniciatyva ir iki 2012 metų jų susiformavo

dar 32. Pirmasis TAU, Vilniaus Medardo Čoboto trečiojo amžiaus universitetas (MČTAU), nuo pat pradžių buvo grupės fizinių asmenų kuriamas kaip juridškai įforminta asociacija. Vėliau MČTAU, siekdamas palengvinti kitose savivaldybėse entuziastų kuriamų trečiojo amžiaus universitetų steigimo juridinius formalumus, leido šiems kitose savivaldybėse steigiamiems TAU vadintis MČTAU filialais. Po to dalis tokių MČTAU filialų persiregistravo į savarankiškas organizacijas (paprastai asociacijas). Kita likusi MČTAU filialų kitose savivaldybėse dalis vykdo labai savarankišką veiklą (formuoja savo savivaldos institucijas, savarankiškai tvarko savo finansus ir pan.), todėl jų priklausomybė MČTAU yra gana formali. Kita vertus, nuo 2008 m. pradėjo rasti ne tik fizinių asmenų, bet ir savivaldybių politikų ar savivaldybių administracijų specialistų iniciatyva kuriamų trečiojo amžiaus universitetų (Kalvaitis ir kt., 2014).

Trečiojo amžiaus universitetas apima neformalųjį švietimą, tęstinį bei savišvietos mokymąsi. Pagrindiniai neformaliojo suaugusiųjų švietimo uždaviniai:

- a) padėti asmeniui tenkinti savišvietos poreikius, plėtoti savo kultūrinius interesus;
- b) ugdyti asmens kūrybines galias ir gebėjimus;
- c) padėti asmeniui tapti aktyviu demokratinės visuomenės piliečiu;
- d) sudaryti sąlygas įgyti profesinei veiklai reikiamų teorinių žinių ir praktinių gebėjimų, taip pat sąlygas kvalifikacijai tobulinti (Socialinės informacijos ir mokymų agentūra, 2012).

Trečiojo amžiaus universitetai padeda spręsti vieną iš suaugusiųjų mokymosi uždavinių visuomenėje – suteikia galimybę vyresnio amžiaus žmonėms prisitaikyti prie kintančių sąlygų ir realizuoti savo poreikius. Pasak Gustaitienės ir Benevičienės (2014), trečiojo amžiaus universiteto veikla užtikrina geresnę vyresnio amžiaus žmonių integraciją į visuomenę, skatina jų produktyvumą, turiningą gyvenimą, tokiu būdu palaikant jų darbingumą, keliant žinių, kultūros lygį, keičiantis gyvenimo patirtimi. Vyresnio amžiaus žmonėms tokia švietimo forma tinkama tuo, kad padeda išmokti kritiškai apmąstyti ir įvertinti savo gyvenimo

aplinkybes, atrasti naujų galimybių gyvenimo kokybei pagerinti ir imtis konstruktyvių pokyčių. Kad ir koks švietimas būtų – formalus ar neformalus, jis praplečia visus asmenybės vystymosi aspektus: asmeninį, socialinį, kūrybinį, profesinį, ekonominį, kultūrinį. Lietuvoje trečiojo amžiaus universitetas dažnai suprantamas daug plačiau – kaip bet kokius veiklos ir tobulinimosi tikslus (ne tik akademinio tobulinimosi, bet ir meninės veiklos, turizmo ir pan.) keliantis visų pirma vyresnio amžiaus žmonių susivienijimas (Socialinės informacijos ir mokymų agentūra, 2012). Tai reiškia, kad studijų procesas turi atitikti visuomenės ir studentų poreikius. Andragogai ir kiti edukaciją organizuojantys asmenys turi orientuotis į šias sritis. Vis dėlto daugiau dėmesio yra skiriama TAU klausytojų poreikiams. Tam gali turėti įtakos ir tai, kad klausytojai, pasirinkę trečiojo amžiaus universitetą, dažnai jau turi galimybę nebedirbti, yra baigę darbinę karjerą arba dirba trumpesnę darbo dieną ir prie visuomenės poreikių prisideda tik nepamatuojamais aspektais, todėl studentų poreikiai tampa tiesioginiu tikslu, o visuomenės poreikiai yra įgyvendinami netiesiogiai. Jeigu 2012 m. veikė 24 TAU, tai 2021 metų duomenimis Lietuvoje veikia 45 trečiojo amžiaus universitetai.

6.2.3 Lietuvos suaugusiųjų švietimo asociacija – suaugusiųjų švietimo Lietuvoje iniciatorė ir puoselėtoja

Lietuvos valstybingumo atkūrimo ir įtvirtinimo metais politikai, visuomenės veikėjai, kultūros ir mokslo darbuotojai kėlė klausimus dėl visuomenės išsilavinimo ir gebėjimo spręsti išskylančius ekonominius, socialinius, kultūrinius uždavinius. Buvo atkreiptas dėmesys ir į pomokyklinio mokymosi sistemos kūrimą siekiant, kad visuomenės nariai galėtų nuolat atnaujinti žinias, gebėjimus, kelti ir tobulinti kvalifikaciją. Siekiant geriau organizuoti suaugusiųjų švietimą, 1991 metais Lietuvos Respublikos kultūros ir švietimo ministerijos Suaugusiųjų švietimo ir tęstinio ugdymo skyriuje susibūrusi specialistų grupė pasivadino asociacijos steigimo iniciatyvine grupe ir nutarė sušaukti steigiamąjį susirinkimą. 1992 metų

vasario 22 d. steigiamajame Lietuvos suaugusiųjų švietimo asociacijos (LSŠA) narių susirinkime buvo patvirtinti Asociacijos įstatai, išrinkta valdyba, pirmininkas. Tų pačių metų liepos mėnesį Asociacija įregistruota Lietuvos Respublikos teisingumo ministerijoje. 1992 metais Asociacijai priklausė 25 individualūs ir 4 kolektyviniai nariai. Apie Lietuvos suaugusiųjų švietimo asociacijos kūrimąsi ir pirmųjų metų veiklą rašė to meto spauda, nors, kaip nurodo K. Sinkevičius (2002), „mums tada atrodė, kad spaudos dėmesys suaugusiųjų švietimui galėjo būti ir didesnis“. 1992 metų vasarą Asociacija užmezgė kontaktus su užsienio šalių suaugusiųjų švietimo organizacijų ekspertais, konsultantais. Lietuvoje buvo pradėti organizuoti įvairūs seminarai suaugusiųjų švietimo klausimais, gaunami leidiniai suaugusiųjų švietimo tematika, finansinė parama. 1993 metais Lietuvos suaugusiųjų švietimo asociacija priimama į Europos suaugusiųjų švietimo asociaciją. Siekiant burti Asociacijos narius, plačiau skleisti žinias apie suaugusiųjų švietimą ir andragogiką (šis terminas tuo metu nebuvo naudojamas nei Lietuvos edukologiniuose leidiniuose, nei enciklopedijose ar tarptautinių žodžių žodynuose), nuo 1992 metų pradedami leisti informaciniai leidiniai, o nuo 1993 metų Vokietijos aukštesniųjų liaudies mokyklų sąjungai remiant pradedamas publikuoti pusmetinis informacinis leidinys „Savišvieta“. Leidiniai buvo nemokamai platinami LSŠA nariams, ministerijoms, profesinės sąjungoms, laikraščių redakcijoms, miestų ir rajonų švietimų skyriams, bibliotekoms. Leidiniuose buvo aptariami Lietuvoje veikiantys mokymo centrai, kvalifikacijos kėlimą, tobulinimą ar perkvalifikavimą organizuojančios mokymo įstaigos, taip pat pateikiama informacija apie užsienio šalyse (Danijoje, Vokietijoje, Suomijoje, Austrijoje ir kitur) veikiančių suaugusiųjų švietimo įstaigų veiklą, jų leidinius, rengiamus seminarus ir konferencijas. Ypač daug dėmesio buvo skiriama tuo metu Lietuvoje mažai dar žinomai UNESCO XVI Generalinės konferencijos medžiagai, Edgaro Faure ataskaitai, kurioje ypatinga vieta buvo skirta mokymuisi kaip išgyvenimo sąlygai ir kurioje buvo pabrėžta, kad teisė mokytis ir gauti gyvenimui ir veiklai reikiamą informaciją yra

prigimtinė žmogaus teisė, todėl švietimo sistema turi būti organizuota taip, kad kiekvienas žmogus, turintis savarankiško sprendimo teisę, bet kuriuo savo amžiaus tarpsniu ir bet kurioje savo geografinėje gyvenimo vietoje turėtų galimybę pasirinkti tą mokymosi formą, kuri jam labiausiai prieinama ir tokiu tempu bei intensyvumu, kuris atitiktų jo gabumus ir galimybes.

Siekiant į aktyvią veiklą regionuose įtraukti kuo daugiau LSŠA narių, buvo sudarytos teritorinės Asociacijos grupės ir įkurtas regioninių informacinių centrų tinklas, kuris lėmė spartų asociacijos individualių ir kolektyvinių narių augimą. Jeigu 1992 metais buvo 25 individualūs ir 4 kolektyviniai nariai, tai 2022 metais jau buvo 106 individualūs ir 35 kolektyviniai nariai. Ilgamečio asociacijos prezidento V. Dienio nuomone, dėl centrų Asociacija tapo viena iš nedaugelio nevyriausybinių organizacijų, kurių veikla gana tolygiai apėmė visą Lietuvą.

1999 metų pavasarį iniciatyvinė Lietuvos suaugusiųjų švietimo asociacijos grupė iškėlė idėją suorganizuoti Lietuvoje pirmą suaugusiųjų švietimo savaitę. Nuo 1997 metų UNESCO pritarimu tokios savaitės jau vyko daugelyje pasaulio šalių. V. Lukošūnienė prisimena, kad parašius „pirmąjį kreipimosi į Lietuvos suaugusiųjų švietėjus sakinį, kviesdama juos organizuoti suaugusiųjų švietimo savaitę, ji [iniciatyvinė grupė] nenujautė, kuo virs ši iniciatyva“. 2000 metais įvyko pirmoji suaugusiųjų švietimo savaitė, kuri buvo skirta bendriesiems suaugusiųjų švietimo klausimams. Joje dalyvavo 132 institucijos, įvyko 142 renginiai. Renginiuose apsilankė 13 000 dalyvių. 2022 metais jau vyko 23-ioji suaugusiųjų mokymosi savaitė „Mokymosi siluetai“, kvietusi švietimo, kultūros ir meno, verslo įstaigas, institucijas, organizacijas ir visus suaugusiuosius mėgautis gyvenimu ir mokymusi. Lukošūnienės (2023) teigimu, per 23-ią suaugusiųjų mokymosi savaitę įvyko apie 800 renginių, renginius organizavo 290 įstaigų ir organizacijų (bibliotekos, kultūros centrai, savivaldybių švietimo centrai / švietimo pagalbos tarnybos, suaugusiųjų mokymo centrai, gimnazijos ir mokyklos bei muziejai, trečiojo amžiaus universitetai, savivaldybių visuomenės sveikatos

biurai ir kt.). Išlaikydama šią gražią „Suaugusiųjų mokymosi savaitių“ tradiciją, Lietuvos suaugusiųjų švietimo asociacija neabejotinai prisideda prie suaugusiųjų švietimo plėtros ir ypač vyresnio amžiaus suaugusiųjų įsitraukimo į švietimo ir mokymosi veiklą.

Savitikros klausimai

1. Kokios institucijos ir organizacijos vykdo vyresnio amžiaus žmonių edukaciją Lietuvoje?
2. Kuo iš kitų universitetų išsiskiria trečiojo amžiaus universitetas?

Literatūra

1. Bajorūnienė, S. I., Patašienė, I., ir Žitkienė, R. (2010). Piliietinės kaimo visuomenės ugdymas per informacines technologijas. *Ekonomika ir vadyba: aktualijos ir perspektyvos*, 3(19), 69–79.
2. Černius, V. J. (1997). *Tėvų ir mokytojų pagalbinkas*. Kaunas: Poligrafija ir informatika.
3. Evans, E. G., & Ward, P. L. (2003). *Beyond the basics: the management guide for library and information professionals*. N. Y.-London: Neal-Schuman publishers.
4. Feist, H., & McDougall, K. (2013). *Older people's use of new communication technologies: Research findings & policy implications*. *Australian Population & Migration Research Centre Policy Brief*. Vol. 1, No. 8.
5. Florenzano, F. (2002). *Manuale dell'educazione continua*. Roma: EdUP.
6. Gierszewski, D., & Kluzowicz, J. (2021) The role of the University of the Third Age in meeting the needs of older adult learners in Poland. *Gerontology & Geriatrics Education*, 42(3), 437-451. <https://doi.org/10.1080/02701960.2021.1871904>
7. Glosienė, A. (2006). Akademinės bendruomenės informacinės kompetencijos ugdymas: po dvidešimties metų. *Knygotyra*, 47, 186–202.
8. Gustaitienė, L., ir Benevičienė, V. (2014). Vyresnio amžiaus žmonių psichologinių bei socialinių veiksnių, psichosocialinio prisitaikymo ypatumai

- socialinių ir demografinių duomenų atžvilgiu. *Socialinis darbas*, 13, 248–262.
9. Jarvis, P. (1996). The Public Recognition of Lifetime Learning. *Lifelong Learning in Europe*, 96(1), 10–17.
 10. Jarvis, P. (2012). *Teaching, Learning and Education in Late Modernity*. London: Routledge.
 11. Kalvaitis, A., Barauskienė, J., ir Mačėnaitė, A. (2014). *Trečio amžiaus universitetai Lietuvoje. Situacijos analizė ir plėtros gairės*. Vilnius: Ugdymo plėtotės centras.
 12. Kirtiklienė, D. (2008). *Viešosios bibliotekos vaidmuo visuomenėje* [Magistro darbas, Vilniaus universitetas].
 13. Lamanauskienė, G. (2006). *Akademinei biblioteka studijų procese*. Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla.
 14. Leliūgienė, I. (2003). *Socialinio pedagogo (darbuotojo) žinynas*. Kaunas: Technologija.
 15. Leliūgienė, I., Gedvilaitė, L., ir Kaušylienė, A. (2011). Tėvų vaidmuo, ugdamant vaikų bendruomeniškumą. *Socialinis ugdymas*, 28(17), 5–16.
 16. Lemme, B. H. (2003). *Suaugusiojo raida*. Vilnius: Poligrafija ir informatika.
 17. Lietuvos statistikos departamentas. (2021). *Lietuvos švietimas, kultūra ir sportas*. Oficialiosios statistikos portalas. <https://osp.stat.gov.lt/lietuvos-svietimas-kultura-ir-sportas-2021/izanga>
 18. Lukošūnienė, V. (2023). Dvidešimt trečioji suaugusiųjų mokymosi savaitė įvyko! *Savišvieta*, nr. 2, 6–12.
 19. Miežytė-Tijūšienė, J., ir Bulotaitė, L. (2012). Pensinio amžiaus žmonių socialinis aktyvumas bei psichologinė savijauta. *Gerontologija*, 13(4), 199–205.
 20. Pauliukevičiūtė, A., ir Raipa, A. (2010). Kultūros valdymo socialinis poveikis. *Socialinis darbas*, 9(1), 27–37.
 21. Petuchovaitė, R. (2004). *Viešųjų bibliotekų paslaugų bendruomenei plėtra: sėkmingos praktikos Lietuvoje ir tarptautinių veiksmų studija*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla.
 22. Samėnas, A. (1995). *Skaitytojų ugdymo samprata*. Iš G. Raguotienė, *Teoriniai bibliotekininkystės pagrindai* (pp. 197–200). Vilnius: STL.

23. Socialinės informacijos ir mokymų agentūra. (2012). *Trečiojo amžiaus universitetų sistemos veiklos analizė*. Vilnius. <https://www.kpmpc.lt/kpmpc/wp-content/uploads/2015/08/Tre%C4%8Diojo-am%C5%BEiaus-universitet%C5%B3-sistemos-veiklos-analiz%C4%97.pdf>
24. Tamošiūnaitė, A. (2013). Raštingumo link: keli sociolingvistiniai XX a. pradžios lietuvių išėivių portretai. *Oikos*, 16(2), 59–74.
25. Teresevičienė, M. (1999). *Populiarusis suaugusiųjų švietimas: individuali iniciatyva ar socialinis reiškinys? Iš Socialinė –psichologinė adaptacija ir švietimo sistema*. Kaunas: Vytauto Didžiojo universitetas.
26. Tomczyk, L. (2010). Methodology of educating seniors in the field of new media – selected issues. In A. A. Czajkowski (Eds.), *Dydaktyka Nauk Stosowanych* (pp. 39–46). Szczecin: Uniwersytet Szczeciński.
27. Wagner, D. A., & Kozma, R. (2005). *New technologies for literacy and adult education: A global perspective*. UNESCO Publishing. <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000140761>
28. Žalimienė, L. (2007). Socialinės globos paslaugų pagyvenusiems žmonėms standartizavimas: Lietuvos praktika ir užsienio šalių patirtis. *Gerontologija*, 8(1), 44–54.
29. Žemaitaitytė, I. (2016). Older adult education in Lithuanian ageing society. *SHS Web of Conferences*, 30, 00023.
30. Žemaitaitytė, I. (2022). Why the number of adult learners is not growing - attitudes of Lithuanian adults towards lifelong learning. In *Society. Integration. Education: Proceedings of the scientific conference, May 27th, 2022* (pp. 857–864). Rezekne: Rezekne Academy of Technologies.
31. Zuzevičiūtė, V., & Teresevičienė, M. (2010). The role of a human resource manager as a facilitator of learning: Some evidence from Lithuania. *Baltic Journal of Management*, 5(1), 68–81.

6.3 Biografinio metodo ypatumai vyresnio amžiaus asmenų edukacijoje

Analizuojant vyresnio amžiaus asmenų edukaciją svarbu paminėti ir konkrečius metodus, kurie gali būti taikomi dirbant su vyresnio amžiaus suaugusiais

asmenimis. Kadangi apie metodus yra nemažai literatūros, šiame poskyryje kiek plačiau aptariami tik vieno, biografinio metodo ypatumai ir taikymo galimybės.

Biografinis metodas – tai metodas, kuris remiasi žmogaus gyvenimo istorija ir kuris gali padėti nustatyti ryšį tarp pradinių įvykių ir jų baigties (Sam, 2013). Sociologijoje biografinio metodo samprata žymi tam tikrų duomenų rinkimo ir analizės būdą, kuris nuo kitų skiriasi tuo, kad juo tiriamos ir įvertinamos istorinės gyvenimiškos situacijos, kurias, remdamiesi asmenine patirtimi ir pažiūromis, pateikia asmenys (Kraniauskienė, 2000). Biografinis metodas yra pagrįstas biografiniais tyrimais, daugiausia plėtojama etnologijos lauko studijose, sociologiniuose kokybiniuose tyrimuose, naratyviniuose tyrimuose ir edukologijos moksle. Biografinis požiūris tose mokslo kryptyse buvo pagrįstas humanistinės psichologijos žmonių idėja ir teoriškai pabrėžtas struktūralizmo ir poststruktūralizmo koncepcijomis. „Biografiškumas“ (Alheit, 2009; Bono ir kt., 2012) tuo pat metu apibrėžiamas kaip modernumo ir postmodernizmo istorinio proceso rezultatas ir kaip asmeninio ir socialinio įgalinimo priemonė. Todėl sąmoninga biografinė refleksija tampa gyvenimo būdu susidoroti su iššūkiais kuriant asmeninį gyvenimo kelią, bendraujant su socialinėmis grupėmis, su kuriomis žmogus yra susijęs (Alberici, 2000). Biografinio metodo samprata yra nevienareikšmė. Skirtingi autoriai įvairiai klasifikuoja metodus, kuriuos apima terminas „biografinis metodas“. Paurienės (2013, pagal Bornat, 2008) teigimu, biografinis metodas yra kaip skėtis, jungiantis tarpusavyje susijusius, įvairiais terminais pavadintus metodus: naratyvas, gyvenimo istorija, autobiografija, sakytinė istorija ir kt. Biografinis metodas padeda suprasti ir paaiškinti, platesniame kontekste interpretuoti žmonių patirtis (kokias jie perteikia savo pasakojimuose), taip pat šiuo metodu siekiama atskleisti patirties reikšmę patiems individams. Mokymosi patirtį galima interpretuoti kaip istorijas, kurios perteikia žinias ir įgūdžius, padėjusius žmogui susidoroti su gyvenimo problemomis ir padedančias valdyti gyvenimą. Būtent žmogaus gyvenimo patirtys yra švietimo, edukacijos procesų pamatai, todėl visai

natūralu, kad biografinis metodas yra taikomas švietimo, ypač vyresnio amžiaus suaugusiųjų edukacijos veikloje (Antikainen, 1998).

Taikant biografinį metodą siekiama reflektuoti praeities ar dabarties situacijas remiantis žmonių istorijomis ir refleksijomis. Tai padėjo sukurti naujus istorijos, istorinės patirties ir įvykių suvokimo ir supratimo modelius. Biografijos metodo taikymas vyresnio amžiaus suaugusiųjų edukacijoje leidžia pažvelgti į subjektyvias asmenines ir viešąsias gyvenimo puses, paskatinti palankesnę pozityvų elgesį individualių sprendimų priėmimo procesams ir leidžia kurti ateities vizijas (Bono ir kt., 2012).

Biografinio metodo esmė – atsiminimo stimuliavimas ir atsiminimų raiška. Tai atlikti galima įvairiais būdais ir juos atitinkančiomis priemonėmis, viskas priklauso nuo to, kokias technikas užsiėmimų vadovas (pvz., socialinis darbuotojas, organizuojantis laisvalaikio užsiėmimus) moka taikyti, tikslinės grupės pasirinkimų ir parankinės medžiagos.

Pirma būtina suformuoti klausimą ir paaiškinti pratimą. Pavyzdžiui: „Nupieškite savo situaciją, kai tik atvykote į šią visuomenės aplinką.“ „Pagalvokite, kaip pirmą kartą jautėtės, kaiėjote į mokyklą. Išėikite ir apsidairykite, ar randate kokių nors daiktų, kurie asocijuotųsi su tuo, ką prisimenate, paimkite ir grįžkite į grupę.“

Atmintį galima stimuliuoti ir sutelkti tokia veikla kaip piešimas, tapymas, daiktų parinkimas, tinkamo paveikslu atrinkimas, šokis, muzikos klausymas, pasivaikščiojimas ir kt. Po tokių praktinių užduočių dalyvis pasakoja, ką prisiminė, t. y. kas susijęs su nupieštu paveikslu ar surastu objektu. Kiti dalyviai gali pateikti grįžtamąjį ryšį. Bet būtina akcentuoti, kad teikiantis grįžtamąjį ryšį dalyvis turi sakyti tai, kas yra jo suvokimas, o ne vertinimas, ne nuomonė apie tą, kam skirtas grįžtamasis ryšys. Pvz., „Aš šiame paveiksle matau...“. Žmogaus pasakojimas, grįžtamasis ryšys gali vėl stimuliuoti naują apmąstymą apie prisimintą situaciją ar įvykį, toliau stumtelėti į nepatirtus, stebinančius atminties tolius, į naujas išvalgas

ir išvadas. Todėl po kiekvienos veiklos (prisiminimo, pasakojimo ir pasidalijimo išgyvenimais, grįžtamojo ryšio, prisiminimų palyginimo) reikia skirti laiko refleksijai apie tai, kas įvyko generuojant prisiminimus, pasakojant ar dalijantis jais su grupe. Tokia refleksija gali duoti pirmuosius rezultatus asmeniniams apmąstymams, juos rekomenduojama kažkur išsaugoti (pvz., raštu) (Bono ir kt., 2012).

Biografinio metodo technikos

Pasakojimas / naratyvas

Biografinis metodas dar vadinamas sakytine istorija – istorija, kuri atsiranda iš lūpų sklindančių garsų. Žodžiai – čia laikmena, kurioje aprašomi prisiminimai, jie reiškiami ir komunikuojami žodžiais. Pasakojimas / naratyvas gali būti siejamas su tokiomis technikomis kaip piešimas, šokis ir kt. Tos technikos gali keisti viena kitą, bet naratyvas ir žodinė komunikacija yra pastovioji biografinio metodo technika. Pavyzdžiui, dalyviai gali nupiešti paveikslą, susijusį su jų gyvenimu, po to aprašyti ir paaiškinti, ką jie nupiešė. Bet galima ir pradėti nuo pasakojimo / naratyvo. Tiesiog klausiamas klausimas ir žmonės į jį atsako bendroje grupėje arba mažesnėse. Biografinius elementus galima aptarti grupėje juos pasakojant ir asocijuojant, reaguojant į kitų pasakojimus, kurį laiką aptarinėjant kokias nors iškeltas temas ir sujungiant jas su kitomis temomis, kylančiomis iš papasakotų prisiminimų (Bono ir kt., 2012).

Atmintį aktyvinantys daiktai, paveikslai, fotografijos

Atsiminimai dažnai susieti su daiktais ar paveikslais. Kai žmonės kalba apie prasmingus daiktus ar paveikslus, atsiveria įžvalgos ir tiksliau pajuntama situacija. Dažnai fotografijose užfiksuotos istorijos, kurias būtų sunkiau papasakoti, jei neturėtume nuotraukos. Daiktai ir paveikslai gali pateikti ir naujų požiūrių į praeitį, naujų interpretacijų. Grupėje juos galima sudėti į bendrą grupės istoriją – rasti sąlyčio tašką. Tokius objektus galima eksponuoti. Istorijas, kurias šie objektai pasakoja, galima užrašyti ant popieriaus ar padaryti garso įrašą.

Dar prieš užsiėmimą / seminarą dalyvių galima paprašyti atsinešti keletą

fotografijų, kurios yra kažkuo svarbios dalyviams, primena kažkokius praeities įvykius. Bendroje grupėje visi pasisako apie savo fotografijas, objektus. Žmonės gali atsinešti daiktus ir bendrauti mažesnėse grupėse aptardami klausimus: *Kieno nuotrauka / daiktas mane labiausiai intriguoja? Kieno istorijos apie tą daiktą / nuotrauką laikiu labiausiai?* Mažesnėse grupėse žmonės gali pasakoti savo istorijas ir tai, kas juos domino kitų istorijose. Toks pasidalijimas prisiminimais vyksta aktyviai ir vėliau bendroje grupėje, kur dalyvauja visi grupės nariai, dalydamiesi savo įžvalgomis, refleksijomis, gyvenimiška patirtimi.

Toliau pateikiamas biografinio metodo užsiėmimo pavyzdys.

Pratimo pavadinimas: žmonių daiktų / fotografijų istorija (Lietuvos partnerių eksperimentinis kursas)

Laikas (minimalus / maksimalus) – nuo 1 iki 3 valandų.

Tikslinės grupės. Šis biografinis metodas tinkamas pačioms įvairiausioms grupėms: vyresnio amžiaus suaugusiesiems, socialiniams darbuotojams, mokytojams, migrantams, bedarbiams.

Aprašymas: Dalyviai paprašomi atsinešti nuotrauką ar kažkokį objektą, kuris būtų susijęs su kitų kultūrų patirtimi. Dalyviai susiskirsto (arba yra suskirstomi) į nedideles grupes po 5–7 asmenis ir jose jie paprašomi pasidalyti savo istorijomis, susietomis su atsinešta nuotrauka ar objektu. Kita užduotis grupei, remiantis išgirstais pasakojimais, yra sukurti bendrą grupės istoriją. Tam galima skirti 1–1,5 val. Skirtingos grupelės dirba skirtingose auditorijose, kad netrukdytų vienos kitoms.

Sukurtos istorijos yra pateikiamos bendrame visų dalyvių aptarime. Tam galima skirti apie 45 min.

Išklausius visas istorijas, grupelių dalyviai pasidalija mintimis, kaip jautėsi atlikdami šį pratimą, ką jie patyrė ir sužinojo. Tam galima skirti apie 30–45 min.

Aplinka. Objektų, nuotraukų stimuliuojančių atmintį pratimui atlikti, priklausomai nuo dalyvių skaičiaus, būtina turėti vieną arba kelias patalpas, kuriose

dalyviai dalysis savo istorijomis ir kurs bendrą istoriją. Jeigu bendras dalyvių skaičius 15 ar daugiau, tokią grupę reikėtų skaidyti į 2–3 (ar daugiau) mažesnes grupes, kuriose vyktų pasidalijimas. Rekomenduojama, kad grupėse būtų 5–7 asmenys, kad visi dalyviai būtų išklausti.

Pagalbinės mokymo priemonės: patalpa (gali būti kelios patalpos), ratu sustatytos kėdės.

Rezultatai / pasiekimai. Atsiminimai yra dažnai susiję su objektais arba vaizdais. Žmonių kalbėjimas apie prasmingus objektus ar vaizdus gali atverti įžvalgas. Nuotraukose dažnai užfiksuotos istorijos, kurios nebūtų papasakotos, jei nebūtų panaudotos.

Objektai ir nuotraukos gali būti naudojami siekiant sukurti naujas praeities gyvenimo perspektyvas, naujas interpretacijas, gauti naują pastiprinimą. Dirbant grupėse visa tai sujungiama siekiant sukurti grupės istoriją – dalyviai turi rasti jungties taškus, išreikšti mokymosi procesus (Bono ir kt., 2012).

Savitikros klausimai

1. Kuo remiasi biografinis metodas?
2. Kas svarbu taikant biografinį metodą vyresnio amžiaus asmenų edukacijoje?

Literatūra

1. Alberici, A. (2000). *Educazione in età adulta. Percorsi biografici nella ricerca e nella formazione*. Roma: Armando.
2. Alheit, P. (2009). Biographical learning – within the new lifelong learning discourse. In K. Illeris (ed.), *Contemporary Learning Theories. Learning theorists in their own words* (pp. 116–128). London: Routledge.
3. Bono, M., Cannova, E., Campa, F., Carbon, M., Comi, G., Dromantienne, L., Gnaiger, A., Gül, H., Kaya, H. E., Lottin, M., Mikulioniene, S., Di Nardo, F., Raimondi, P., Reiter, E., Sallan-Gül, S., Schroffenegger, G., Schweighofer-Brauer, A., Schweigkofler, M., & Zemaitaityte, I. (2012).

Transcultural Biography Work (TBW): A handbook. Roma: Speha Fresia Società Cooperativa.

4. Kraniauskienė, S. (2000). Biografinis metodas: dvi teorinės metodologinės kryptys. *Sociologija. Mintis ir veiksmas*, Nr. ¾, 78–90.
5. Paurienė, G. (2013). Savaiminio (informaliojo) mokymosi sampratos analizė. *Visuomenės saugumas ir viešoji tvarka*, Nr. 10, 181–197.
6. Sam, M. S. (2013, April 7). Biographical method. In *Psychology Dictionary*. <https://psychologydictionary.org/biographical-method>